

**La dona invisible:
la dona senegalesa
com a motor de
desenvolupament**

*La mujer invisible:
la mujer senegalesa
como motor
de desarrollo*

ÍNDEX
ÍNDICE

ÍNDEX

1. Introducció:	
La perspectiva de Gènere en el Desenvolupament	7
2. Context del Senegal	
2.1 Història del Senegal	19
2.2. Situació socioeconòmica	21
2.3. Context socioeconòmic i històric de Casamance	25
Casamance i els diola	25
Una regió marginada per Dakar	26
20 anys de conflicte armat	28
Situació de Casamance després de l'alto el foc	32
Situació d'Oussouye	34
Situación de Ziguinchor	36
3. La dona en la societat senegalesa	
3.1. Posició del Govern davant de la desigualtat de gènere	43
3.2. Discriminació econòmica	47
3.3. Discriminació cultural i social. Violència contra la dona	49
3.4. Dona i educació	50
3.5. El paper de les dones en l'àmbit de la salut	52
3.6. Les dones i la participació en la vida política	53
3.7. Les dones i la participació en la vida associativa	54
4. Dones a Casamance	
4.1. Víctimes de la guerra, constructores de la pau	61
4.2. Les dones com a motor de l'economia a Casamance	62
4.3. Les dones com a motor de desenvolupament socioeconòmic de les comunitats de Casamance	64
4.4. La salut i les dones a la regió de Casamance	65
4.5. La presa de decisions i la igualtat d'oportunitats de les dones	67
5. El treball d'Assemblea de Cooperació Per la Pau a Casamance	
5.1. Què és Assemblea de Cooperació Per la Pau?	71
5.2. Assemblea de Cooperació Per la Pau a Oussouye	73
5.3. Noves perspectives a Ziguinchor	77
5.4. La perspectiva de gènere en el treball d'ACPP al Senegal	80

ÍNDICE

1. Introducción:	
<i>La perspectiva de Género en el Desarrollo</i>	7
2. Contexto de Senegal	
2.1. <i>Historia de Senegal</i>	19
2.2. <i>Situación socioeconómica</i>	21
2.3. <i>Contexto socioeconómico e histórico de Casamance</i>	25
<i>Casamance y los diola</i>	25
<i>Una región marginada por Dakar</i>	26
<i>20 años de conflicto armado</i>	28
<i>Situación de Casamance tras el alto el fuego</i>	32
<i>Situación de Oussouye</i>	34
<i>Situación de Ziguinchor</i>	36
3. <i>La mujer en la sociedad senegalesa</i>	
3.1. <i>Posición del Gobierno ante la desigualdad de género</i>	43
3.2. <i>Discriminación económica</i>	47
3.3. <i>Discriminación cultural y social. Violencia contra la mujer</i>	49
3.4. <i>Mujer y educación</i>	51
3.5. <i>El papel de las mujeres en el ámbito de la salud</i>	52
3.6. <i>Las mujeres y la participación en la vida política</i>	54
3.7. <i>Las mujeres y la participación en la vida asociativa</i>	55
4. <i>Mujeres en Casamance</i>	
4.1. <i>Víctimas de la guerra, constructoras de la paz</i>	61
4.2. <i>Las mujeres como motor de la economía en Casamance</i>	62
4.3. <i>Las mujeres como motor de desarrollo socioeconómico de las comunidades de Casamance</i>	64
4.4. <i>La salud y las mujeres en la región de Casamance</i>	65
4.5. <i>La toma de decisiones y la igualdad de oportunidades de las mujeres</i>	67
5. <i>El trabajo de Asamblea de Cooperación Por la Paz en Casamance</i>	
5.1. <i>¿Qué es Asamblea de Cooperación Por la Paz?</i>	71
5.2. <i>Asamblea de Cooperación Por la Paz en Oussouye</i>	73
5.3. <i>Nuevas perspectivas en Ziguinchor</i>	77
5.4. <i>La perspectiva de género en el trabajo de ACPP en Senegal</i>	80

1. INTRODUCCIÓ
1. INTRODUCCIÓN

1. La perspectiva de Gènere en el Desenvolupament

El 1945, la Carta de l'ONU reconeixia per primera vegada a nivell internacional la igualtat de dones i homes. Aquests seran els fonaments sobre els quals es construirà la reivindicació d'un major protagonisme de les dones a nivell global. Precisament va ser aquesta la lluita de moltes dones de les antigues colònies quan anaven assolint la seva independència. Davant la posició legalista de l'ONU, aquestes dones portaven a l'organització les seves reivindicacions com agents del desenvolupament dels seus països empobrits i espoliats.

En els anys 70, diversos estudis es feien ressò de l'evidència que la industrialització havia ajudat molt poc a millorar la situació dels països pobres i especialment de les dones. El 1970, l'obra d'Ester Boserup, *Women's Role in Economic Development* (en català, *La dona i el desenvolupament econòmic*), va revelar que els processos d'industrialització en els països del Sud de fet havien empitjorat la posició de la dona en aquestes societats, en exportar un model de desenvolupament en el qual l'home concentra tots els recursos davant les dones, fins llavors motor de l'economia d'aquests països.

Es podria dir que el feminisme va guanyar força en els països del Nord cap a 1968, associat a moviments de reivindicació de drets civils. En aquest context, en els anys 70, va néixer l'enfocament de "Dones en el Desenvolupament", amb el qual es pretenia eradicar la pobresa tant entre els homes com entre les dones i es cercava que unes i altres contribuïssin al

1. La perspectiva de Género en el Desarrollo

En 1945, la Carta de la ONU reconocía por primera vez a nivel internacional la igualdad de mujeres y hombres. Éstos serán los cimientos sobre los que se construirá la reivindicación de un mayor protagonismo de las mujeres a nivel global. Precisamente fue ésta la lucha de muchas mujeres de las antiguas colonias cuando iban alcanzando su independencia. Frente a la posición legalista de la ONU, estas mujeres llevaban a la organización sus reivindicaciones como agentes del desarrollo de sus empobrecidos y expoliados países.

*En los años 70, diversos estudios se hacían eco de la evidencia de que la industrialización había ayudado muy poco a mejorar la situación de los países pobres y especialmente de las mujeres. En 1970, la obra de Ester Boserup, *Women's Role in Economic Development* (en castellano, *La mujer y el desarrollo económico*), reveló que los procesos de industrialización en los países del Sur de hecho habían empeorado la posición de la mujer en estas sociedades, al exportar un modelo de desarrollo en el que el hombre concentra todos los recursos frente a las mujeres, hasta entonces motor de la economía de estos países.*

Se podría decir que el feminismo ganó fuerza en los países del Norte hacia 1968, asociado a movimientos de reivindicación de derechos civiles. En este contexto, en los años 70, nació el enfoque de "Mujeres en el Desarrollo", con el que se pretendía erradicar la pobreza tanto entre los

desenvolupament i es beneficiessin d'aquest en la mateixa mesura. Els defensors d'aquest enfocament reivindicaven per a les dones el reconeixement legal i l'accés als recursos per a la millora no només de la seva pròpia situació sinó també la de les comunitats a què pertanyen.

hombres como entre las mujeres y se buscaba que unas y otros contribuyeran al desarrollo y se beneficiaran de él en la misma medida.. Los defensores de este enfoque reivindicaban para las mujeres el reconocimiento legal y el acceso a los recursos para la mejora no sólo de su propia situación sino también la de las comunidades a las que pertenecen.

Fue en 1975, con la celebración del Año Internacional de la Mujer, cuando este enfoque de Mujer en el Desarrollo y especialmente la reivindicación de la igualdad entre hombres y mujeres adquirió una dimensión global. En la primera Conferencia Mundial sobre este asunto, celebrada ese mismo año en México, muje-

Va ser el 1975, amb la celebració de l'Any Internacional de la Dona, quan aquest enfocament de Dona en el Desenvolupament i especialment la reivindicació de la igualtat entre homes i dones va adquirir una dimensió global. En la primera Conferència Mundial sobre aquest assumpte, celebrada aquell mateix any a Mèxic, dones i organitzacions de tot el món van començar a desenvolupar un treball en xarxa a favor de la igualtat que va donar lloc a la Dècada de les Nacions Unides per a la Dona (1976-1985), definida com "el començament d'un esforç internacional per corregir els errors de la història". Des de llavors, les Conferències Mundials de Copenhaguen (1980) i Nairobi (1985) van establir les bases per construir la igualtat entre homes i dones a escala

res y organizaciones de todo el mundo comenzaron a desarrollar un trabajo en red en pro de la igualdad que dio lugar a la Década de las Naciones Unidas para la Mujer (1976-1985), definida como "el comienzo de un esfuerzo internacional por corregir los errores de la historia". Desde entonces, las Conferencias Mundiales de Copenhague (1980) y Nairobi (1985) sentaron las bases para construir la igualdad entre hombres y mujeres a escala global. En estos diez años, se crearon muchas agencias de la ONU y organismos en numerosos gobiernos nacionales especializadas en este enfoque de Mujer en el Desarrollo, que a su vez se convirtió en un campo de trabajo específico en cooperación y en movimientos sociales.

global. En aquests deu anys, es van crear moltes agències de l'ONU i organismes en nombrosos governs nacionals especialitzades en aquest enfocament de Dona en el Desenvolupament, que al seu torn es va convertir en un camp de treball específic en cooperació i en moviments socials.

Des de 1983, el Comitè d'Ajuda al Desenvolupament de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) assenyalava entre les seves directrius que s'hauria de treballar per la "introducció de la perspectiva de gènere a l'acció de la cooperació". Per la seva part, el Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) afirmava el 1995 que el desenvolupament humà seria inabastable sense la integració de les dones en ell: "La contínua exclusió de les dones respecte de moltes oportunitats econòmiques i polítiques comporta un continu acte d'acusació contra el progrés".

Si bé en un primer moment els programes de desenvolupament i els enfocaments se centraven en la dona, aviat es va comprendre que era necessari ampliar el camp d'actuació. Ja que la posició inferior de la dona davant l'home fonamentalment es devia a unes desiguals relacions de poder, semblava necessari transformar aquestes relacions. I per això es passés de l'enfocament de Dona en el Desenvolupament a l'enfocament de Gènere en el Desenvolupament. La primera vegada que es va parlar de gènere va ser el 1976, quan un grup d'investigadores del Seminari sobre la Subordinació de les Dones de la Universitat de Sussex revelava com a substancial distingir

Desde 1983, el Comité de Ayuda al Desarrollo de la Organización para la Cooperación y el Desarrollo Económico (OCDE) señalaba entre sus directrices que se debería trabajar por la "introducción de la perspectiva de género en la acción de la cooperación". Por su parte, el Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD) afirmaba en 1995 que el desarrollo humano sería inalcanzable sin la integración de las mujeres en él: "La continua exclusión de las mujeres respecto de muchas oportunidades económicas y políticas entraña un continuo auto de acusación contra el progreso".

Si bien en un primer momento los programas de desarrollo y los enfoques se centraban en la mujer, pronto se comprendió que era necesario ampliar el campo de actuación. Dado que la posición inferior de la mujer frente al hombre fundamentalmente se debía a unas desiguales relaciones de poder, parecía necesario transformar estas relaciones. De ahí que se pasara del enfoque de Mujer en el Desarrollo al enfoque de Género en el Desarrollo. La primera vez que se habló de género fue en 1976, cuando un grupo de investigadoras del Seminario sobre la Subordinación de las Mujeres de la Universidad de Sussex revelaba como substancial distinguir entre sexo, que supone la diferenciación biológica entre hombres y mujeres, y género, que hace referencia a las diferencias sociales entre hombres y mujeres construidas a través de la socialización y la educación y por tanto ajenas a la biología. La conclusión de esta distinción de conceptos

entre sexe, que suposa la diferenciació biològica entre homes i dones, i gènere, que fa referència a les diferències socials entre homes i dones construïdes a través de la socialització i l'educació i per tant alienes a la biologia. La conclusió d'aquesta distinció de conceptes és clara: les

determinacions biològiques no es poden canviar, però les diferències construïdes socialment són inamovibles i han de ser l'objecte de les reivindicacions de les feministes.

El canvi d'enfocament de *Dona en el Desenvolupament a Gènere en el Desenvolupament* es va operar a finals del segle passat gràcies a les idees de grups de dones de base en països del Sud més que als estudis d'intel·lectuals feministes de països del Nord. Va ser de fet al fòrum internacional d'ONG, en el marc de la Conferència Mundial de Nairobi (1985), quan es va crear el grup internacional *Development Alternatives with Women for a New Era (DAWN, Alternatives de Desenvolupament per a Dones per una Nova Era)*, que poc després, el 1987, reivindicava un enfocament sobre el desenvolupament que tingués en compte les desigualtats de gènere i les globals. De fet, en

es clara: las determinaciones biológicas no se pueden cambiar, pero las diferencias socialmente no son inamovibles y deben ser el objeto de las reivindicaciones de las feministas.

El cambio de enfoque de Mujer en el Desarrollo a Género en el

*Desarrollo se operó a finales del siglo pasado gracias a las ideas de grupos de mujeres de base en países del Sur más que a los estudios de intelectuales feministas de países del Norte. Fue de hecho, en el foro internacional de ONG, en el marco de la Conferencia Mundial de Nairobi (1985), cuando se creó el grupo internacional *Development Alternatives with Women for a New Era (DAWN, Alternativas de Desarrollo para Mujeres por una Nueva Era)*, que poco después, en 1987, reivindicaba un enfoque sobre el desarrollo que tuviera en cuenta las desigualdades de género y las globales. De hecho, en sus escritos puede leerse: "Queremos un mundo donde no exista la desigualdad basada en la clase, el género y la raza. Queremos un mundo en el que las necesidades básicas se conviertan en derechos básicos. Cada persona tendrá la*

els seus escrits pot llegir-se: "Volem un món on no hi hagi la desigualtat basada en la classe, el gènere i la raça. Volem un món en el qual les necessitats bàsiques es converteixin en drets bàsics. Cada persona tindrà l'oportunitat de desenvolupar el seu potencial i creativitat i els valors femenins de nutrició i solidaritat caracteritzaran les relacions humanes. El rol reproductiu de la dona serà redefinit: la cura dels nens serà compartida pels homes, les dones i la societat en general. Tot això pot aconseguir-se generant poder per i per a les pròpies dones".

Aquesta perspectiva partia d'una crítica radical del model de desenvolupament imperant al Nord i exportat al Sud i basat en unes relacions de poder desiguals entre homes i dones. Les crítiques se centraven especialment en la divisió del treball i les falses creences

oportunidad de desarrollar su potencial y creatividad y los valores femeninos de nutrición y solidaridad caracterizarán las relaciones humanas. El rol reproductivo de la mujer será redefinido: el cuidado de los niños será compartido por los hombres, las mujeres y la sociedad en general. Todo esto puede lograrse generando poder por y para las propias mujeres". Esta perspectiva partía de una crítica radical del modelo de desarrollo imperante en el Norte y exportado al Sur y basado en unas relaciones de poder desiguales entre hombres y mujeres. Las críticas se centraban especialmente en la división del trabajo y las falsas creencias sobre el origen natural y biológico de las diferentes posiciones de hombres y mujeres en la sociedad.

El enfoque Género en el Desarrollo

sobre l'origen natural i biològic de les diferents posicions d'homes i dones en la societat.

L'enfocament Gènere en el Desenvolupament naixia de la conjunció del socialisme i el feminisme. La posició de les dones en la societat es deu, segons aquesta perspectiva, a les condicions materials en les quals viu i a la ideologia del patriarcat, circumstàncies que perduren a causa de la cultura. L'enfocament de Gènere en el Desenvolupament centra la seva atenció en la interconnexió entre les construccions socials de gènere, classe i raça. Una de les principals característiques d'aquest enfocament és que veu les dones no només com a receptors del desenvolupament, sinó com a forces motrius del mateix.

Les diferències entre el vell paradigma de Dones en el Desenvolupament i el nou de Gènere en el Desenvolupament són clares. L'enfocament de Gènere en el Desenvolupament és molt més ampli, ja que el problema detectat no és només la subordinació de la dona respecte de l'home, sinó unes relacions de poder desiguals en múltiples àmbits (socioeconòmic, ètnic, de gènere, entre d'altres) que impedeix el desenvolupament de tots per igual. Mentre per a l'enfocament de Dona en Desenvolupament la solució seria un desenvolupament més eficaç en integrar la meitat de la població mundial, els defensors de la perspectiva de Gènere en el Desenvolupament entenen que el model ha de canviar, ser sostenible i integrar tant homes com dones a la presa de decisions. És a dir, l'enfocament de Dona en Desenvolupament no qüestiona el

naixia de la conjunción del socialismo y el feminismo. La posición de las mujeres en la sociedad se debe, según esta perspectiva, a las condiciones materiales en las que vive y a la ideología del patriarcado, circunstancias que perduran debido a la cultura. El enfoque de Género en el Desarrollo centra su atención en la interconexión entre las construcciones sociales de género, clase y raza. Una de las principales características de este enfoque es que ve a las mujeres no sólo como receptoras del desarrollo, sino como fuerzas motoras del mismo.

Las diferencias entre el viejo paradigma de Mujeres en el Desarrollo y el nuevo de Género en el Desarrollo son claras. El enfoque de Género en el Desarrollo es mucho más amplio, pues el problema detectado no es sólo la subordinación de la mujer respecto del hombre, sino unas relaciones de poder desiguales en múltiples ámbitos (socioeconómico, étnico, de género, entre otros) que impide el desarrollo de todos por igual. Mientras para el enfoque de Mujer en Desarrollo la solución sería un desarrollo más eficaz al integrar a la mitad de la población mundial, los defensores de la perspectiva de Género en el Desarrollo entienden que el modelo ha de cambiar, ser sostenible e integrar tanto a hombres como mujeres en la toma de decisiones. Es decir, el enfoque de Mujer en Desarrollo no cuestiona el sistema ni las relaciones de poder que están en la base de la desigualdad, mientras que la nueva perspectiva entiende necesario transformar estas relaciones. Por último, para el

sistema ni les relacions de poder que són en la base de la desigualtat, mentre que la nova perspectiva entén necessari transformar aquestes relacions. Finalment, per a l'enfocament de Dona en Desenvolupament, el desenvolupament ha de satisfer les necessitats de les dones, segons el rol social que li correspon i que no es posa en qüestió. És una visió molt limitada que sosté que les necessitats són les diàries: menjar, salut, etc. Segons aquest enfocament, es considera que les dones són beneficiàries i no agents del desenvolupament. Tanmateix, l'enfocament de Gènere en Desenvolupament entén que s'ha de donar resposta als interessos estratègics de les dones a llarg termini. Per a això, la seva capacitat com agents socials mitjançant l'educació, la promoció de la seva autoestima i autonomia i el foment de la participació

enfoque de Mujer en Desarrollo, el desarrollo ha de satisfacer las necesidades de las mujeres, según el rol social que le corresponde y que no se pone en cuestión. Es una visión muy limitada que sostiene que las necesidades son las diarias: comida, salud, etc. Según este enfoque, se considera que las mujeres son beneficiarias y no agentes del desarrollo. Sin embargo, el enfoque de Género en Desarrollo entiende que se debe dar respuesta a los intereses estratégicos de las mujeres a largo plazo. Para ello, su capacitación como agentes sociales mediante la educación, la promoción de su autoestima y autonomía y el fomento de la participación social debe ser una prioridad. De hecho, el enfoque de Género en el Desarrollo apuesta por la generación de poder para las mujeres o empoderamiento. Su propósito es

social ha de ser una prioritat. De fet, l'enfocament de Gènere en el Desenvolupament aposta per la generació de poder per a les dones o apoderament. El seu propòsit és donar més poder a les dones mitjançant una major confiança en si mateixes, pel que la formació i la creació d'organitzacions de dones són algunes de les eines principals.

Com veurem a continuació, Asamblea de Cooperació Per la Pau (ACPP) defensa fermament la perspectiva de Gènere en el Desenvolupament, que guia de manera transversal totes les accions d'aquesta ONG en matèria de cooperació al desenvolupament, educació i sensibilització, especialment a Àfrica, al sud de Senegal, una zona aïllada del país en la qual el Govern amb prou feines inverteix i que ha sofert un conflicte de més de 20 anys de durada. Aquesta aposta es basa en la pròpia experiència en el treball de desenvolupament. L'equip d'ACPP és conscient de què en moltes societats, i en la senegalesa especialment, escoltar les dones i tenir present els seus interessos suposa portar el desenvolupament a tota la comunitat. Com Xohana Bastida, membre de la Junta Directiva d'ACPP, va expressar en el II Encontre Espanya-Àfrica de Dones Per Un Món Millor, celebrat a Madrid el 7 i 8 de març de 2007, aquesta ONG espanyola sap que "les dones sí que entenem que la nostra representativitat ha de servir a tots els éssers humans". Ana Arranz, secretària d'organització d'ACPP, per la seva part, va declarar en una recent entrevista que "l'instrument de col·lectivització en les comunitats són les dones.

dar más poder a las mujeres mediante una mayor confianza en sí mismas, por lo que la formación y la creación de organizaciones de mujeres son algunas de las herramientas principales.

Como veremos a continuación, Asamblea de Cooperación Por la Paz (ACPP) defiende firmemente la perspectiva de Género en el Desarrollo, que guía de manera transversal todas las acciones de esta ONG en materia de cooperación al desarrollo, educación y sensibilización, especialmente en África, en el sur de Senegal, una zona aislada del país en la que el Gobierno apenas invierte y que ha sufrido un conflicto de más de 20 años de duración. Esta apuesta se basa en la propia experiencia en el trabajo de desarrollo. El equipo de ACPP es consciente de que en muchas sociedades, y en la senegalesa especialmente, escuchar a las mujeres y tener presente sus intereses supone llevar el desarrollo a toda la comunidad. Como Xohana Bastida, miembro de la Junta Directiva de ACPP, expresó en el II Encuentro España-África de Mujeres Por Un Mundo Mejor, celebrado en Madrid el 7 y 8 de marzo de 2007, esta ONG española sabe que "las mujeres sí entendemos que nuestra representatividad debe servir a todos los seres humanos". Ana Arranz, secretaria de organización de ACPP, por su parte, declaró en una reciente entrevista que "el instrumento de colectivización en las comunidades son las mujeres. Las mujeres tienen incorporada la responsabilidad de distribuir el beneficio" obtenido por ellas. ACPP tam-

Les dones tenen incorporada la responsabilitat en cas de distribuir el benefici” obtingut per elles. ACPD també és conscient que no n’hi ha prou amb integrar les dones, el model econòmic desigual no serveix, com la pràctica ha demostrat, per combatre la pobresa, per això el posa en qüestió en totes les activitats que emprèn. A més, fent de les dones les protagonistes del desenvolupament no sol les col·loca en la posició de beneficiàries, sinó en la posició de generadores de desenvolupament, perquè aquesta ONG intenta potenciar el seu paper mitjançant la formació i la promoció d’organitzacions per fomentar la participació de la dona a la presa de decisions a fi de donar resposta als seus interessos estratègics, no ja només a les seves necessitats bàsiques. La creació de cooperatives i organitzacions de dones, la col·laboració amb assemblees en les quals les dones són pre-

bién es consciente de que no basta con integrar a las mujeres, el modelo económico desigual no sirve, como la práctica ha demostrado, para combatir la pobreza, por eso lo pone en cuestión en todas las actividades que emprende. Además, haciendo de las mujeres las protagonistas del desarrollo no solo las coloca en la posición de beneficiarias, sino en la posición de generadoras de desarrollo, porque esta ONG intenta potenciar su papel mediante la formación y la promoción de organizaciones para fomentar la participación de la mujer en la toma de decisiones con el fin de dar respuesta a sus intereses estratégicos, no ya sólo a sus necesidades básicas. La creación de cooperativas y organizaciones de mujeres, la colaboración con asambleas en las que las mujeres están presentes y el hecho de que se aligere una pesada carga de trabajo mediante

sents i el fet que s'alleugereixi una pesada càrrega de treball mitjançant avenços com els molins d'arròs permet fomentar aquesta participació en les assemblees de les comunitats, en les sessions de formació i sensibilització.

A continuació, passarem a detallar la història i situació actual del Senegal i, especialment la de Casamance, i ens centrarem després en la situació de la dona en la societat senegalesa.

avances como los molinos de arroz permite fomentar esa participación en las asambleas de las comunidades, en las sesiones de formación y sensibilización.

A continuación, pasaremos a detallar la historia y situación actual de Senegal y, especialmente la de Casamance, y nos centraremos después en la situación de la mujer en la sociedad senegalesa.

2. CONTEXT DEL SENEGAL
2. CONTEXTO DE SENEGAL

2.1. HISTÒRIA DEL SENEGAL

El Senegal se situa a la costa occidental del continent africà. Des del segle XVII fins a 1960, el país va ser una colònia francesa. A partir de la revolució de 1848, per la qual l'esclavitud va quedar abolida a la metròpoli, hi va haver diputats senegalesos a l'Assemblea Nacional francesa. El 1945, Leópol Sedar Senghor, un poeta senegalès partidari d'organitzar políticament el moviment de la "negritud", inspirat en el panafricanisme, va ser elegit diputat de l'Assemblea. Anys després va promoure la creació d'un grup polític que reclamava major autonomia per a les colònies.

El 4 d'abril de 1960, el Senegal va declarar la seva independència junt amb Mali, país amb què va formar la Federació de Mali, l'existència del qual va durar pocs mesos. Senghor va ser proclamat president de la nouada república senegalesa i va ser reelegit en successius comicis fins a romandre vint anys al capdavant del país. Va promoure un socialisme i un col·lectivisme que considerava inherents a la cultura africana. L'economia es basava en l'exportació de cacauet i cotó i gairebé

2.1. HISTORIA DE SENEGAL

Senegal se situa en la costa occidental del continente africano. Desde el siglo XVII hasta 1960, el país fue una colonia francesa. A partir de la revolución de 1848, por la que la esclavitud quedó abolida en la metrópoli, hubo diputados senegalesos en la Asamblea Nacional francesa. En 1945, Leópol Sedar Senghor, un poeta senegalés partidario de organizar políticamente el movimiento de la "negritud", inspirado en el panafricanismo, fue elegido diputado de la Asamblea. Años después promovió la creación de un grupo político que reclamaba mayor autonomía para las colonias.

El 4 de abril de 1960, Senegal declaró su independencia junto con Mali, país con el que formó la Federación de Mali, cuya existencia duró pocos meses. Senghor fue proclamado presidente de la recién nacida república senegalesa y fue reelegido en sucesivos comicios hasta permanecer veinte años al frente del país. Promovió un socialismo y un colectivismo que consideraba inherentes a la cultura africana. La economía se basaba en

tota la indústria de la zona (un 82%) estava dominada per l'exmetrópoli. Durant el seu mandat, Seghnor va reformar la Constitució per establir un sistema de tres partits: el Partit Democràtic Senegalès (liberal democràtic); el Partit Africà per la Independència (marxista-leninista) i el seu, que va passar a dir-se Partit Socialista Senegalès (PSS). El 1980, sota un programa d'ajustament estructural promogut per EUA, França i el Fons Monetari Internacional, el govern de Dakar va haver d'eliminar els subsidis agraris i substituir els cultius destinats a l'alimentació de la població local per plantacions per a l'exportació. Aquesta circumstància i la sequera de la zona van accelerar el procés de desertificació que continua sofrint el país.

Després de 1981, quan Senghor va abandonar el càrrec, Abdou Diouf, fins llavors primer ministre, va estar fins a l'any 2000 en el poder, acusat en diverses ocasions de frau electoral. Aquestes crítiques, unides a la greu crisi econòmica provocada pel descens dels preus en les matèries primeres exportades pel Senegal i la devaluació del franc CFA, moneda del país, decidida pels organismes financers internacionals, van provocar gran descontent social. Per això, les eleccions de 2000 van acabar amb 40 anys del poder socialista, guanyant els comicis Abdoulaye Wade, del Partit Democràtic Senegalès, després d'una campanya en la qual va denunciar la corrupció i ineficàcia de Diouf.

El diumenge 25 de febrer de 2007 es van celebrar eleccions presidencials al país. La participació de la població va ser altíssima: segons fonts governa-

la exportación de cacahuete y algodón y casi toda la industria de la zona (un 82%) estaba dominada por la ex metrópoli. Durante su mandato, Seghnor reformó la Constitución para establecer un sistema de tres partidos: el Partido Democrático Senegalés (liberal democrático); el Partido Africano por la Independencia (marxista-leninista) y el suyo, que pasó a llamarse Partido Socialista Senegalés (PSS). En 1980, bajo un programa de ajuste estructural promovido por EE UU, Francia y el Fondo Monetario Internacional, el gobierno de Dakar hubo de eliminar los subsidios agrarios y sustituir los cultivos destinados a la alimentación de la población local por plantaciones para la exportación. Esta circunstancia y la sequía de la zona aceleraron el proceso de desertificación que continúa sufriendo el país.

Después de 1981, cuando Senghor abandonó el cargo, Abdou Diouf, hasta entonces primer ministro, estuvo hasta el año 2000 en el poder, acusado en varias ocasiones de fraude electoral. Estas críticas, unidas a la grave crisis económica provocada por el descenso de los precios en las materias primas exportadas por Senegal y la devaluación del franco CFA, moneda del país, decidida por los organismos financieros internacionales, provocaron gran descontento social. Por eso, las elecciones de 2000 acabaron con 40 años del poder socialista, ganando los comicios Abdoulaye Wade, del Partido Democrático Senegalés, tras una campaña en la que denunció la corrupción e ineficacia de Diouf.

El domingo 25 de febrero de 2007 se

mentals va arribar al 75%. Mentre els resultats definitius donaven Abdoulaye Wade com a guanyador sense necessitat d'una segona volta, l'oposició declarava que en les eleccions hi havia hagut frau. No obstant això, dues missions d'observadors, de la Comunitat Econòmica dels Estats d'Àfrica Occidental (CEDEAO) i l'ONG Rencontre Africaine pour la Défense des Droits de l'Homme (Retrobada africana per a la Defensa dels Drets Humans, RADDHO), desestimaven les acusacions de frau assenyalant que les nombroses irregularitats detectades durant la jornada electoral no van poder "tacar la normalitat de l'escrutini" ni qüestionar la veracitat dels resultats.

2.2. SITUACIÓ SOCIOECONÒMICA

Malgrat els avenços democràtics, el país està lluny de triomfar en la lluita contra la pobresa i el subdesenvolupament. El Senegal ocupa el lloc 156 dels 177 països que el Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) avalua segons el seu índex de desenvolupament humà, que mesura no solament la renda per càpita de la població, sinó també la cobertura de serveis com la

celebraron elecciones presidenciales en el país. La participación de la población fue altísima: según fuentes gubernamentales llegó al 75%. Mientras los resultados definitivos daban a Abdoulaye Wade como ganador sin necesidad de una segunda vuelta, la oposición declaraba que en las elecciones había habido fraude. No obstante, dos misiones de observadores, de la Comunidad Económica de los Estados de África Occidental (CEDEAO) y la ONG Rencontre Africaine pour la Défense des Droits de l'Homme (Reencuentro Africano para la Defensa de los Derechos Humanos, RADDHO), desestimaban las acusaciones de fraude señalando que las numerosas irregularidades detectadas durante la jornada electoral no pudieron "manchar la normalidad del escrutinio" ni poner en cuestión la veracidad de los resultados.

2.2. SITUACIÓN SOCIOECONÓMICA

A pesar de los avances democráticos, el país está lejos de triunfar en la lucha contra la pobreza y el subdesarrollo. Senegal ocupa el puesto 156 de los 177 países que el Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD) evalúa según su índice de desarrollo humano, que mide no sólo la renta per cápita de la población, sino también la cobertura de servicios como la sanidad y la educación y la esperanza de vida media de la población.

La miseria y el desempleo están muy extendidos en el país. Un 48% de los 10,6 millones de habitantes de Senegal carece de

sanitat i l'educació i l'esperança de vida mitjana de la població.

La misèria i la desocupació estan molt esteses en el país. Un 48% dels 10,6 milions d'habitants del Senegal no té treball. Segons el PNUD, gairebé dos terços dels seus habitants viuen amb menys de dos dòlars al dia i la pobresa, d'acord amb els paràmetres locals, afecta a un de cada tres senegalesos. La renda per càpita anual no supera els 550 euros. La desigualtat al país és notable: segons el Banc Mundial, un 10% de la població acapara el 42% de la riquesa nacional.

La sanitat més que un dret és un privilegi a l'abast d'uns quants. Segons el PNUD, hi ha sis metges per cada cent mil habitants, una quantitat clarament insuficient. El 60% de la població del país no té accés a cap tipus de servei de salut. A més, l'esperança de vida no supera els seixanta anys (57 anys en el cas de les dones, 54 en el dels homes). La falta de medis per a l'atenció sanitària de la població impedeix el tractament de nombroses malalties: Hi ha prop d'un malalt de VIH/SIDA per cada 100 senegalesos (un 0,8%). L'epidèmia, segons dades de l'ONU de l'any 2001, ha deixat res menys que 12.000 orfes. La taxa de mortalitat infantil supera els 78 bebès morts durant el primer any de vida d'entre 1.000 naixements i els 137 nens morts en els seus cinc primers anys de vida per mil de nascuts vius. Per ser conscients del que representa aquesta dada, podríem contraposar-lo a la taxa espanyola (3 bebès morts el seu primer any de vida de cada mil nascuts i 5 nens morts abans de complir cinc anys. Aquestes taxes són entre 26 i 27 vegades menors que al Senegal). Gairebé un de cada quatre

trabajo. Según el PNUD, casi dos tercios de sus habitantes viven con menos de dos dólares al día y la pobreza, de acuerdo con los parámetros locales, afecta a uno de cada tres senegaleses. La renta per cápita anual no supera los 550 euros. La desigualdad en el país es notable: según el Banco Mundial, un 10% de la población acapara el 42% de la riqueza nacional.

La sanidad más que un derecho es un privilegio al alcance de unos pocos. Según el PNUD, hay seis médicos por cada cien mil habitantes, una cantidad claramente insuficiente. El 60% de la población del país no tiene acceso a ningún tipo de servicio de salud. Además, la esperanza de vida no supera los sesenta años (57 años en el caso de las mujeres, 54 en el de los hombres). La falta de medios para la atención sanitaria de la población impide el tratamiento de numerosas enfermedades: Hay cerca de un enfermo de VIH/SIDA por cada 100 senegaleses (un 0,8%). La epidemia, según datos de la ONU del año 2001, ha dejado nada menos que 12.000 huérfanos. La tasa de mortalidad infantil supera los 78 bebés muertos durante el primer año de vida de entre 1.000 nacimientos y los 137 niños muertos en sus cinco primeros años de vida por mil nacidos vivos. Para ser conscientes de lo que representa este dato, podríamos contraponerlo a la tasa española (3 bebés muertos en su primer año de vida de cada mil nacidos y 5 niños fallecidos antes de cumplir cinco años. Estas tasas son entre 26 y 27 veces menores que en Senegal). Casi uno de cada cuatro niños, según el PNUD, está por

nens, segons el PNUD, està per sota del pes adequat segons la seva edat. El risc de malalties infeccioses, com la febre tifoide, hepatitis A, diarrees causades per aigua insalubre, febre de dengue, malària, febre groga, etc., és alt. De fet, un 24% de la població senegalesa manca d'accés a aigua potable. Segons dades de l'Organització Mundial de la Salut (l'OMS), més d'un 10% de la població (11.925 persones de 100.000) estan malaltes de malària. Precisament, per al Banc Mundial, l'alta taxa de mortalitat infantil i la malària són els principals problemes del Senegal en matèria sanitària. El Banc Mundial considera que el Govern centra en excés les seves inversions en matèria sanitària a Dakar, mentre que altres àrees del país reben molta menys atenció del que li correspondria en funció del seu pes demogràfic.

La falta de medis de subsistència fa que l'educació bàsica dels nins no constitueixi una prioritat. De fet, la taxa d'escolarització en primària és del 66% i el percentatge de persones que saben llegir i escriure al país és de 39'3%. En aquesta matèria, les nines i les noies són les més perjudicades. La pobresa, la tradició que les nines han d'ajudar a casa i la influència de la religió musulmana, que professa el 94% de la població, llevat a l'àrea de Casamance, fan que la taxa d'escolarització combinada dels nivells primari, secundari i terciari sigui de 41% en el cas dels nins i nois i 36% en el cas de les nines i noies i que la taxa d'alfabetització de les dones sigui gairebé 20 punts inferior a la dels homes (28,7% davant del 48,1%).

Oxfam Internacional considera que les regles injustes del comerç són darrere

debajo del peso adecuado según su edad. El riesgo de enfermedades infecciosas, como la fiebre tifoidea, hepatitis A, diarreas causadas por agua insalubre, fiebre de dengue, malaria, fiebre amarilla, etc., es alto. De hecho, un 24% de la población senegalesa carece de acceso a agua potable. Según datos de la Organización Mundial de la Salud (OMS), más de un 10% de la población (11.925 personas de 100.000) están enfermas de malaria. Precisamente, para el Banco Mundial, la alta tasa de mortalidad infantil y la malaria son los principales problemas de Senegal en materia sanitaria. El Banco Mundial considera que el Gobierno centra en exceso sus inversiones en materia sanitaria en Dakar, mientras que otras áreas del país reciben mucha menos atención de lo que le correspondería en función de su peso demográfico.

La falta de medios de subsistencia hace que la educación básica de los niños no constituya una prioridad. De hecho, la tasa de escolarización en primaria es del 66% y el porcentaje de personas que saben leer y escribir en el país es de 39'3%. En esta materia, las niñas y las chicas son las más perjudicadas. La pobreza, la tradición de que las niñas deben ayudar en casa y la influencia de la religión musulmana, que profesa el 94% de la población, salvo en el área de Casamance, hacen que la tasa de escolarización combinada de los niveles primario, secundario y terciario sea de 41% en el caso de los niños y chicos y 36% en el caso de las niñas y chicas y que la tasa de alfabetización de las mujeres sea casi 20 puntos

de la pobresa de moltes famílies senegaleses perquè l'economia senegalesa és una de les més obertes del món. Per això, poc pot fer per lluitar contra els subsidis que països desenvolupats com EUA donen al cultiu del cotó o dels cereals. Malgrat que les exportacions d'arròs, cacauets i altres matèries primeres no s'han aturat de créixer, els ingressos per aquestes vendes no deixen de baixar, a causa de la caiguda de preus des de 1980. Això ha provocat que el dèficit comercial hagi crescut des de 1990 a l'any 2000 un 86%. Els subsidis d'EUA al sector del cotó, segons Oxfam, perjudiquen especialment els senegalesos. D'acord amb les seves dades, si s'eliminessin aquests ajuts, les vendes tant nacionals com internacionals del cotó senegalès augmentarien un 15%.

inferior a la de los hombres (28,7% frente a 48,1%).

Oxfam International considera que las reglas injustas del comercio están detrás de la pobreza de muchas familias senegalesas porque la economía senegalesa es una de las más abiertas del mundo.

Por eso, poco puede hacer para luchar contra los subsidios que países desarrollados como EE UU dan al cultivo del algodón o de los cereales. A pesar de que las exportaciones de arroz, cacahuets y otras materias primas no han parado de crecer, los ingresos por esas ventas no cesan de bajar, debido a la caída de precios desde 1980. Esto ha provocado que el déficit comercial haya crecido desde 1990 al año 2000 un 86%. Los subsidios de EE UU al sector del algodón,

2.3. CONTEXT SOCIOECONÒMIC I HISTÒRIC DE CASAMANCE

Casamance i els diola

Casamance és l'àrea més al Sud de tot Senegal. Es troba separada de la resta del país per Gàmbia. Aquest aïllament geogràfic s'ha vist traduït històricament per un aïllament cultural i socioeconòmic respecte al poder central. En efecte, Casamance compta amb una idiosincràsia cultural pròpia: la comunitat diola, que ha sabut conservar la seva pròpia identitat a diferència de la resta dels senegalesos. La seva religió majoritària no és la musulmana, sinó els cultes africans tradicionals: els diola creuen en un Déu inabastable que es comunica amb les persones a través de les divinitats intermèdies, amb què sacerdots tracten d'establir contacte mitjançant els seus altars.

Lluny de considerar secundària l'educació dels petits, els vells diola la valoren com a una cosa molt important. De fet, la taxa d'escolarització a la província d'Oussouye, pertanyent a Casamance, és de 87%, és a dir, un 21% més que la mitjana del Senegal. A més, la dona no és objecte de tanta discriminació com a la societat senegalesa musulmana.

Un altre tret diferenciador davant els grups culturals majoritaris del Senegal és que la seva organització social no és tan jeràrquica i tancada. Mentre gran part de les comunitats senegaleses divideixen la seva societat en castes tancades, els diola s'organitzen entorn de clans familiars grans i independents, encara que hi ha més divisions socials en funció de l'edat, el sexe i els pobles. A la província d'Oussouye hi ha un rei que conserva poders tradicio-

según Oxfam, perjudican especialmente a los senegaleses. De acuerdo con sus datos, si se eliminaran estas ayudas, las ventas tanto nacionales como internacionales del algodón senegalés aumentarían un 15%.

2.3. CONTEXTO SOCIOECONÓMICO E HISTÓRICO DE CASAMANCE

Casamance y los diola

Casamance es el área más al Sur de todo Senegal. Se encuentra separada del resto del país por Gambia. Este aislamiento geográfico se ha visto traducido históricamente por un aislamiento cultural y socioeconómico con respecto al poder central. En efecto, Casamance cuenta con una idiosincrasia cultural propia: la comunidad diola, que ha sabido conservar su propia identidad a diferencia del resto de los senegaleses. Su religión mayoritaria no es la musulmana, sino los cultos africanos tradicionales: los diola creen en un Dios inabarcable que se comunica con las personas a través de las divinidades intermedias, con las que sacerdotes tratan de establecer contacto mediante sus altares.

Lejos de considerar secundaria la educación de los pequeños, los ancianos diola la valoran como algo muy importante. De hecho, la tasa de escolarización en la provincia de Oussouye, perteneciente a Casamance, es de 87%, es decir, un 21% más que la media de Senegal. Además, la mujer no es objeto de tanta discriminación como en la sociedad senegalesa musulmana.

Otro rasgo diferenciador frente a los grupos culturales mayoritarios de Senegal es que su organización

nals tant des del punt de vista polític com des del religiós. Representa l'harmonia entre el món dels vius i el món còsmic i sobrenatural. El poder religiós el comparteix amb els titulars dels diferents altars religiosos coneguts amb el mal nom de fetitxes, i els consells de vells i de notables dels pobles. La principal base de la vida dels habitants de Casamance és el cultiu de l'arròs a les terres pantanoses en les quals viuen, encara que la pesca, la producció d'oli i vi de palma i el cultiu de cacauets són també protagonistes de la seva activitat econòmica.

Una regió marginada per Dakar
L'aïllament de Casamance ha suposat

social no es tan jeràrquica y cerrada. Mientras gran parte de las comunidades senegalesas dividen su sociedad en castas cerradas, los diola se organizan en torno a clanes familiares grandes e independientes, aunque hay más divisiones sociales en función de la edad, el sexo y los pueblos. En la provincia de Oussouye existe un rey que conserva poderes tradicionales tanto desde el punto de vista político como desde el religioso. Representa la armonía entre el mundo de los vivos y el mundo còsmico y sobrenatural. El poder religioso lo comparte con los titulares de los diferentes altares religiosos, conocidos con el mal nombre de fetiches, y los consejos de ancianos y de notables de los pueblos.

La principal base de la vida de los habitantes de Casamance es el cultivo del arroz en las tierras pantanosas en las que viven, aunque la pesca, la producción de aceite y vino de palma y el cultivo de cacahuets son también protagonistas de su actividad económica.

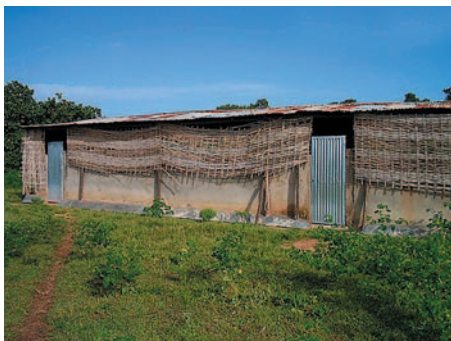
Una región marginada por Dakar

El aislamiento de Casamance ha supuesto históricamente bastantes desventajas para sus habitantes. Ésta ha sido y en cierto modo sigue siendo una zona especialmente olvidada.

històricament bastants desavantatges per als seus habitants. Aquesta ha estat i en certa manera continua sent una zona especialment oblidada tant per les inversions públiques com pels ajuts internacionals per al desenvolupament. La prestació dels serveis públics bàsics, com la salut o l'educació, és molt més precària allà que en la resta del Senegal: els seus hospitals i centres sanitaris són insuficients i es troben en una situació ruïnosa. Amb prou feines hi ha sistemes d'accés a l'aigua potable. La falta d'infraestructures educatives adequades -hi ha 13 escoles primàries per a 13.500 nins i nines- obliga els alumnes a recórrer grans distàncies per acudir a classe. Fins aquest any no hi havia a la regió una universitat, en la que s'estudia, per ara, el primer curs de Medicina. També està prevista la construcció de la Universitat Catòlica de Ziguinchor. Des de la independència i durant els governs de Senghor i Diouf, aquesta zona ha estat especialment descuidada. Ni Senghor ni Diouf invertiren en infraestructures que permetessin el desenvolupament econòmic i social de la regió. Així, no es van millorar ni van construir carreteres o transports

da tanto por las inversiones públicas como por las ayudas internacionales para el desarrollo. La prestación de los servicios públicos básicos, como la salud o la educación, es mucho más precaria allí que en el resto de Senegal: sus hospitales y centros sanitarios son insuficientes y se encuentran en una situación ruïnosa. Apenas hay sistemas de acceso al agua potable. La falta de infraestructuras educativas adecuadas —hay 13 escuelas primarias para 13.500 niños y niñas— obliga a los alumnos a recorrer grandes distancias para acudir a clase. Hasta este año no había en la región una universidad, en la que se estudia, por ahora, el primer curso de Medicina. También está prevista la construcción de la Universidad Católica de Ziguinchor. Desde la independencia y durante los gobiernos de Senghor y Diouf, esta zona ha sido especialmente descuidada. Ni Senghor ni Diouf invirtieron en infraestructuras que permitieran el desarrollo económico y social de la región. Así, no se mejoraron ni construyeron carreteras o transportes que facilitaran el contacto con el Norte. Desde la independencia no se había apostado por mejorar la situación educativa ni sanitaria. Los gobiernos socialistas, además, habían expoliado tierras a la población local de acuerdo con dos leyes de 1964 y 1972. Del mismo modo, las autoridades de Dakar habían explotado o habían permitido a intermediarios extranjeros la explotación de los ricos recursos de la región (arroz, árboles frutales, madera, pesca...). De hecho, Casamance

que facilitessin el contacte amb el Nord. Des de la independència no s'havia apostat per millorar la situació educativa ni sanitària.

Els governs socialistes, a més, havien espoliat terres a la població local d'acord amb dues lleis de 1964 i 1972. De la mateixa manera, les autoritats de Dakar havien explotat o havien permès a intermediaris estrangers l'explotació dels rics recursos de la regió (arròs, arbres fruiters, fusta, pesca...). De fet, Casamance és la zona més fèrtil del Senegal, encara que això ha servit de poc als seus habitants: els beneficis d'aquestes activitats intensives no es destinaven a la població local, sinó a la regió del Nord. La independència del país no va implicar una democratització autòctona, ja que no es van tenir en compte els sistemes de poder tradicional, especialment importants en el cas dels diola. Abans al contrari, com a herència del model colonial aquests sistemes van ser exclosos a favor d'un sistema clientelista, més típic de la regió del Nord, en el qual s'intenta aconseguir vots a canvi de treball i terres.

20 anys de conflicte armat

La falta d'inversions a la zona va ser una de les motivacions del naixement d'un grup independentista, el Mouvement des Forces Démocratiques de la Casamance (Moviment de les Forces Democràtiques de Casamance, MFDC). El 1982, després de la celebració de protestes reprimides amb gran cruïda per ordre del govern de Dakar (es diu que la repressió va causar més de 100 morts), el MFDC va decidir apostar per la lluita armada contra l'Exèrcit i va for-

es la zona más fértil de Senegal, aunque esto ha servido de poco a sus habitantes: los beneficios de estas actividades intensivas no se destinaban a la población local, sino a la región del Norte. La independencia del país no trajo consigo una democratización autóctona, ya que no se tuvieron en cuenta los sistemas de poder tradicional, especialmente importantes en el caso de los diola. Antes al contrario, como herencia del modelo colonial estos sistemas fueron excluidos a favor de un sistema clientelista, más típico de la región del Norte, en el que se intenta conseguir votos a cambio de trabajo y tierras.

20 años de conflicto armado

La falta de inversiones en la zona fue una de las motivaciones del nacimiento de un grupo independentista, el Mouvement des Forces Démocratiques de la Casamance (Movimiento de las Fuerzas Democráticas de Casamance, MFDC). En 1982, tras la celebración de protestas reprimidas con gran cruïda por orden del gobierno de Dakar (se dice que la represión causó más de 100 muertos), el MFDC decidió apostar por la lucha armada contra el Ejército y formó el ala armada Atika, que en lengua diola quiere decir "combatiente". Veintidós años de conflicto de desigual intensidad acabaron por alejar aún más a Casamance del desarrollo, inutilizar las tierras para los cultivos y herir profundamente la industria turística desplegada alrededor de Cap Skirring, donde los franceses establecieron su exclusivo complejo hotelero

mar l'ala armada Atika, que en llengua diola vol dir "combatent". Vint-i-dos anys de conflicte de desigual intensitat van acabar per allunyar encara més Casamance del desenvolupament, inutilitzar les terres per als cultius i fer profundament la indústria turística desplegada al voltant de Cap Skirring, on els francesos van establir el seu exclusiu complex hotelier de la cadena Club Méditerranée i on s'han creat hotels, viles i campaments per promoure tot tipus de turisme. _El 1992, França va entrar en el conflicte del costat governamental i la violència va empitjorar amb una guerra oberta que va provocar nombroses víctimes. L'ús de mines per part del MFDC i de l'Exèrcit el 1997 i el 1998 va afectar molt negativament a la població civil (aquest armament va causar 433 ferits en aquest període, la majoria dones i nins, i 95 morts, segons Handicap International) i, per aquesta raó, els independentistes van perdre bastants recolzaments. La situació també es va agreujar perquè la guerra es va estendre al veí Guinea Bissau, on històricament el MFDC ha situat a la seva rereguarda.

El conflicte va implicar la violació de drets humans per part d'un i un altre bàndol: les autoritats senegaleses practicaven detencions arbitràries i tortura i molts dels detinguts figuren com a desapareguts, ja que els seus cossos mai no van ser trobats. A més, alguns sectors independentistes duïen a terme crims per raons ètniques: assassinaven, segrestaven o torturaven persones amb cognoms procedents del Nord. La delinqüència comuna va augmentar sensiblement durant les èpoques més dures del conflicte, ja

de la cadena Club Méditerranée y donde se han creado hoteles, villas y campamentos para promover todo tipo de turismo. En 1992, Francia entró en el conflicto del lado gubernamental y la violencia se recrudeció con una guerra abierta que provocó numerosas víctimas. El uso de minas por parte del MFDC y del Ejército en 1997 y 1998 afectó muy negativamente a la población civil (este armamento causó 433 heridos en este periodo, la mayoría mujeres y niños, y 95 muertes, según Handicap International) y, por esta razón, los independentistas perdieron bastantes apoyos. La situación también se agravó porque la guerra se extendió al vecino Guinea Bissau, donde históricamente el MFDC ha situado a su retaguardia.

El conflicto trajo consigo la violación de derechos humanos por parte de uno y otro bando: las autoridades senegalesas practicaban detenciones arbitrarias y tortura y muchos de los detenidos figuran como desaparecidos, pues sus cuerpos nunca fueron encontrados. Además, algunos sectores independentistas llevaban a cabo crímenes por razones étnicas: asesinaban, secuestraban o torturaban a personas con apellidos procedentes del Norte. La delincuencia común aumentó sensiblemente durante las épocas más duras del conflicto, ya que muchos grupos armados perpetraban atracos armados y a menudo provocaban víctimas mortales, en las carreteras. Como veremos más adelante, las mujeres han sufrido muy directamente y de muy diversas formas crímenes y atropellos contra sus dere-

que molts grups armats perpetraven atacs armats i sovint provocaven víctimes mortals, a les carreteres. Com veurem més endavant, les dones han sofert molt directament i de formes molt diverses crims i abusos contra els seus drets al llarg del conflicte. Segons les dades del Govern, fins a l'any 2000 la guerra n'havia provocat uns 60.000 de desplaçats a Casamance i 231 pobles havien estat abandonats. Tretze mil persones van abandonar el país cap a Gàmbia o Guinea Bissau. Durant el conflicte, assenyalava el Govern, molts serveis de salut van ser destruïts, era impossible l'accés a les zones rurals i el programa de vacunació es va veure dràsticament interromput.

L'any 2002, amb l'arribada de nous líders en el MFDC i a Dakar, es va instal·lar una calma relativa a la zona que

chos a lo largo del conflicto.

Según los datos del Gobierno, hasta el año 2000 la guerra había provocado unos 60.000 desplazados en Casamance y 231 pueblos habían sido abandonados. Trece mil personas abandonaron el país hacia Gambia o Guinea Bissau. Durante el conflicto, señala el Gobierno, muchos servicios de salud fueron destruidos, era imposible el acceso a las zonas rurales y el programa de vacunación se vio drásticamente interrumpido.

En el año 2002, con la llegada de nuevos líderes en el MFDC y en Dakar, se instaló una calma relativa en la zona que despertó las esperanzas de la población. Pero ese mismo año, el 26 de septiembre, se produjo el naufragio de Le Joola, el barco que unía Ziguinchor (capital de la región de Casamance) y Dakar. Este accidente

va despertar les esperances de la població. Però aquell mateix any, el 26 de setembre, es va produir el naufragi de Le Joola, el vaixell que unia Ziguinchor (capital de la regió de Casamance) i Dakar. Aquest accident va produir més de 1.850 morts. Les investigacions van demostrar que el sinistre estava causat per una cadena interminable de negligències. Per aquesta raó, aquest esdeveniment va fer reviure a la població local tota la marginació i desatenció de la qual han estat objectes històricament per part de Dakar. Entre els habitants de Casamance es va estendre la sensació que el govern jugava amb les seves vides. Això els va fer veure que, malgrat els avenços cap a la pau, les col·lites dels habitants d'aquesta zones es podrien perquè els camions no anaven a cercar-les. Quaranta i dos anys després de la independència, les carreteres del Nord estaven asfaltades mentre que a l'estat de Casamance els camins segueixen impracticables i es tarda una hora a recórrer 10 quilòmetres. L'electricitat i les telecomunicacions no són en el mateix nivell que la zona septentrional del país: hi ha talls de corrent i telèfon durant dies i amb prou feines hi ha cobertura per a mòbils. Malgrat el tràgic naufragi del vaixell i el ressorgiment de les reivindicacions independentistes, dos anys després (el 2004) es va firmar un acord d'alto el foc. Ara bé, un grup escindit dels independentistes ha protagonitzat, en ocasions, atacs armats que han arribat fins i tot a Guinea Bissau. El cert és que l'acord d'alto el foc ha deixat molts assumptes per tractar per a la consolidació d'una pau duradora a la zona. La mort, el 14 de gener de 2007, de l'abat

produjo más de 1.850 muertes. Las investigaciones demostraron que el siniestro estaba causado por una cadena interminable de negligencias. Por esa razón, este suceso hizo revivir a la población local toda la marginación y desatención de la que han sido objetos históricamente por parte de Dakar. Entre los habitantes de Casamance se extendió la sensación de que el gobierno jugaba con sus vidas. Esto les hizo ver que, a pesar de los avances hacia la paz, las cosechas de los habitantes de esta zonas se pudrían porque los camiones no iban a buscarlas. Cuarenta y dos años después de la independencia, las carreteras del Norte estaban asfaltadas mientras que en el estado de Casamance los caminos siguen impracticables y se tarda una hora en recorrer 10 kilómetros. La electricidad y las telecomunicaciones no están al mismo nivel que la zona septentrional del país: hay cortes de corriente y teléfono durante días y apenas hay cobertura para móviles.

A pesar del trágico naufragio del barco y el resurgimiento de las reivindicaciones independentistas, dos años después (en 2004) se firmó un acuerdo de alto el fuego. Ahora bien, un grupo escindido de los independentistas ha protagonizado, en ocasiones, ataques armados que han llegado incluso a Guinea Bissau. Lo cierto es que el acuerdo de alto el fuego ha dejado muchos asuntos por tratar para la consolidación de una paz duradera en la zona. La muerte, el 14 de enero de 2007, del abad Augustin Diamacoune, fundador del MFDC y firme partidario del fin de la violencia, puede complicar aún más la

Augustin Diamacoune, fundador del MFDC i ferm partidari del final de la violència, pot complicar encara més la superació del conflicte a la zona perquè es tem que es produeixin escissions en el MFDC.

L'alcalde d'Oussouye, Benedict Lambal, recorda que "quan la guerra va començar, a Oussouye es va sofrir molt perquè va ser abandonada pels donants, que saben que si no hi ha pau no hi ha desenvolupament. Afortunadament, la cooperació espanyola, a través de la FADDO [contrapart local d'Assemblea de Cooperació Per la Pau], es va quedar. Això ens ha agradat molt i ara se li dóna la raó a la cooperació espanyola, perquè s'incorporen altres organismes de cooperació."

Situació de Casamance després de l'alto el foc

Ja abans del conflicte, l'any 2000, el Govern, amb l'ajuda de l'UE i del PNUD va llançar un Programa de Rellançament de les Activitats Econòmiques i Socials a Casamance (PRAESC) per coordinar les iniciatives dels donants a fi de promoure el desenvolupament d'aquesta regió oblidada. L'objectiu declarat era preparar el retorn de la pau. Aquest programa, en el que es detallava les enormes pèrdues econòmiques que havia sofert la regió a causa del conflicte, pretén treballar en diversos eixos: la retirada de les mines, el desarmament, la desmobilització i la integració dels combatents, el desenvolupament comunitari de zones rurals, la reconstrucció i rehabilitació d'infraestructures...

Amb la fi del conflicte, no només han començat a tornar part dels 15.000 desplaçats interns i refugiats a la regió.

superación del conflicto en la zona porque se teme que se produzcan escisiones en el MFDC.

El alcalde de Oussouye, Benedict Lambal, recuerda que "cuando la guerra comenzó, en Oussouye se sufrió mucho porque fue abandonada por los donantes, que saben que si no hay paz no hay desarrollo. Afortunadamente, la cooperación española, a través de la FADDO [contraparte local de Asamblea de Cooperación Por la Paz], se quedó. Eso nos ha gustado mucho y ahora se le da la razón a la cooperación española, porque se incorporan otros organismos de cooperación".

Situación de Casamance tras el alto el fuego

Ya antes del conflicto, en el año 2000, el Gobierno, con la ayuda de la UE y del PNUD lanzó un Programa de Relanzamiento de las Actividades Económicas y Sociales en Casamance (PRAESC) para coordinar las iniciativas de los donantes con el fin de promover el desarrollo de esta región olvidada. El objetivo declarado era preparar el retorno de la paz. Este programa, en cuyo documento se detallaba las enormes pérdidas económicas que había sufrido la región debido al conflicto, pretende trabajar en varios ejes: la retirada de las minas, el desarme, la desmovilización y la integración de los combatientes, el desarrollo comunitario de zonas rurales, la reconstrucción y rehabilitación de infraestructuras...

Con el fin del conflicto, no sólo han comenzado a regresar parte de los 15.000 desplazados internos y refugiados a la región. Además, el gobier-

A més, el govern s'ha decidit a invertir en la zona, especialment en la indústria turística de Cap Skirring i en l'ampliació de les zones de cultiu. La inversió en infraestructures també intenta compensar tants anys d'oblit. El govern senegalès ha emprès la reconstrucció de la carretera que uneix Ziguinchor amb Cap Skirring. També s'ha posat en marxa un ferri, el Willis, que uneix Ziguinchor i Dakar, realitzant la mateixa ruta que Le Joola, el ferri naufragat, i que va començar a funcionar l'11 de novembre de 2005.

Les agències internacionals semblen també haver posat la seva atenció a la zona. Per esmentar un exemple, el PNUD ha llançat una iniciativa per ajudar a la construcció de clíniques, escoles, camins i altres obres públiques. A més, pretén proporcionar préstecs per crear noves empreses i llocs de treball. Tanmateix, el conflicte no està del tot superat. Hi continua havent àrees minades, els combatents no han lliurat les seves armes, diversos pobles, anomenats fantasmes, estan només poblats per militars i no s'ha firmat un vertader acord de pau. De fet, actualment s'estan negociant els termes del tractat de pau. Realment, l'any 2004 el que es va firmar va ser un acord de bones intencions per a l'elaboració de les quals el braç armat del MFDC, Attika, no va ser consultat. A més, les inversions del Govern a la zona són molt inferiors al promès.

Segons l'alcalde d'Oussouye, Benedict Lambal, encara que "el conflicte no ha acabat totalment, a moltes zones el govern i la cooperació internacional han invertit per desenvolupar la zona, la qual cosa fa que hi hagi una esperança que la calma s'instal·li definitiva-

no se ha decidido a invertir en la zona, especialmente en la industria turística de Cap Skirring y en la ampliación de las zonas de cultivo. La inversión en infraestructuras también intenta compensar tantos años de olvido. El gobierno senegalés ha emprendido la reconstrucción de la carretera que une Ziguinchor con Cap Skirring. También se ha puesto en marcha un ferry, el Willis, que une Ziguinchor y Dakar, realizando la misma ruta que Le Joola, el ferry naufragado, y que comenzó a funcionar el 11 de noviembre de 2005.

Las agencias internacionales parecen también haber puesto su atención en la zona. Por citar un ejemplo, el PNUD ha lanzado una iniciativa para ayudar a la construcción de clínicas, escuelas, caminos y otras obras públicas. Además, pretende proporcionar préstamos para crear nuevas empresas y puestos de trabajo.

Sin embargo, el conflicto no está del todo superado. Sigue habiendo áreas minadas, los combatientes no han entregado sus armas, varios pueblos, llamados fantasmas, están sólo poblados por militares y no se ha firmado un verdadero acuerdo de paz. De hecho, actualmente se están negociando los términos del tratado de paz. Realmente, en el año 2004 lo que se firmó fue un acuerdo de buenas intenciones para cuya elaboración el brazo armado del MFDC, Attika, no fue consultado. Además, las inversiones del Gobierno en la zona son muy inferiores a lo prometido.

Según el alcalde de Oussouye, Benedict Lambal, aunque "el conflicto no ha terminado totalmente, en

ment. Cal dir que la gent ha passat pàgina molt ràpidament: han comprès que hem viscut un moment molt difícil però que no hem de quedar-nos estancats. Molta gent ha tornat en massa als seus pobles i busquen la manera de viure”.

Situació d'Oussouye

Aquesta localitat es troba en l'extrem sud de Senegal, a la zona de la Basse Casamance, separada de la resta de la regió per un braç de mar, Kamabeul. Per tant, Oussouye està més aïllada, si pot dir-se així, que la resta de Casamance. La seva població és, principalment, animista i cristiana. Durant el conflicte, els habitants de la zona, van sofrir com pocs el foc creuat: Oussouye va ser bombardejat en múltiples ocasions per ambdós bàndols. Com a resultat d'aquesta situació, es calcula que dues mil quatre-cents persones van emigrar a països veïns, com a Guinea Bissau o Gàmbia, o altres

muchas zonas el gobierno y la cooperación internacional han invertido para desarrollar la zona, lo que hace que haya una esperanza de que la calma se instale definitivamente. Hay que decir que la gente ha pasado página muy rápidamente: han comprendido que hemos vivido un momento muy difícil pero que no debemos quedarnos estancados. Mucha gente ha vuelto en masa a sus pueblos y buscan la manera de vivir”.

Situación de Oussouye

Esta localidad se encuentra en el extremo sur de Senegal, en la zona de la Basse Casamance, separada del resto de la región por un brazo de mar, Kamabeul. Por lo tanto, Oussouye está más aislada si cabe que el resto de Casamance. Su población es, principalmente, animista y cristiana.

Durante el conflicto, los habitantes de la zona, sufrieron como pocos el

punts del Senegal. A més, en aquella època la ruta que uneix Ziguinchor i Oussouye va ser una de les més atacades. La majoria de les infraestructures de la zona van ser destruïdes, abandonades o ocupades per militars. Als pobles considerats "rebels" hi ha poca població masculina i els treballs en el camp, especialment el cultiu d'arròs, es veuen perjudicats.

Per al Govern, una vegada acabat el conflicte, la pobresa de gran part de la població està creant un problema addicional, que és el foment de l'interès per explotar els recursos a curt termini, la qual cosa dificulta en extrem la sostenibilitat del medi ambient.

Els canvis en la situació mediambiental amenacen el model econòmic de la

fuego cruzado: Oussouye fue bombardeado en múltiples ocasiones por ambos bandos. Como resultado de esta situación, se calcula que dos mil cuatrocientas personas emigraron a países vecinos, como Guinea Bissau o Gambia, u otros puntos de Senegal. Además, en esa época la ruta que une Ziguinchor y Oussouye fue una de las más atacadas. La mayoría de las infraestructuras de la zona fueron destruidas, abandonadas u ocupadas por militares. En los pueblos considerados "rebeldes" hay poca población masculina y los trabajos en el campo, especialmente el cultivo de arroz, se ven perjudicados. Para el Gobierno, una vez terminado el conflicto, la

pobreza de gran parte de la población está creando un problema adicional, que es el fomento del interés por explotar los recursos a corto plazo, lo que dificulta en extremo la sostenibilidad del medioambiente.

Los cambios en la situación medioambiental amenazan el modelo económico de la zona. Por ejemplo, la salinización de los territorios destinados al cultivo del arroz y la menor duración e intensidad de la época de lluvias han hecho que muchas familias abandonaran este cultivo sustituyéndolo por el de mijo y anacardos. La salinización de los terrenos afecta muy negativamente a la fertilidad de la zona.

Por otro lado, otro problema detecta-

zona. Per exemple, la salinització dels territoris destinats al cultiu de l'arròs i la menor durada i intensitat de l'època de pluges han fet que moltes famílies abandonessin aquest cultiu substituint-lo pel de mill i anacards. La salinització dels terrenys afecta molt negativament la fertilitat de la zona.

D'altra banda, un altre problema detectat per l'alcalde d'Oussouye és la falta de treball que empeny a molts senegalesos a cercar un futur millor emigrant a Europa. Per això, assenyalava que "si l'Estat del Senegal i les col·lectivitats locals tenguessin mitjans per crear ocupació la gent es quedaria per treballar i no pensarien a anar-se'n fora, a Europa."

Situació de Ziguinchor

La situació de Ziguinchor és diferent a la d'Oussouye, on la vida de les comunitats ha millorat molt gràcies a la cooperació internacional en aquests últims anys. En la majoria dels pobles fronterers amb Guinea Bissau, on es refugiaven els guerrillers del MFDC, el conflicte ha provocat que molts pobles hagin estat abandonats i, tres anys després de la firma de l'alto el foc, els seus habitants no hagin tornat. Moltes infraestructures en les quals es prestaven serveis socials bàsics que es

do por el alcalde de Oussouye es la falta de trabajo que empuja a muchos senegaleses a buscar un futuro mejor emigrando a Europa. Por eso, señala que "si el Estado de Senegal y las colectividades locales tuvieran medios para crear empleo la gente se quedaría para trabajar y no pensarían en irse fuera, a Europa".

Situación de Ziguinchor

La situación de Ziguinchor es distinta a la de Oussouye, donde la vida de las comunidades ha mejorado mucho

troben enderrocades, la societat de la zona està desestructurada i la presència militar continua sent important. Per això, en l'actualitat, una de les tasques més urgents és la reconstrucció d'infraestructures i del teixit social.

Les creences religioses majoritàries en la zona inclouen la musulmana, la cristiana i l'animista. La diversitat no solament es refereix a la religió. A Ziguinchor conviuen multitud de comunitats: Mandingas, Mankañas, Manjacos, Diolas, Baynuks, Sereres, Peuls, Wòlof...

gracias a la cooperación internacional en estos últimos años. En la mayoría de los pueblos fronterizos con Guinea Bissau, donde se refugiaban los guerrilleros del MFDC, el conflicto ha provocado que muchos pueblos hayan sido abandonados y, tres años después de la firma del alto el fuego, sus habitantes no hayan regresado. Muchas infraestructuras en las que se prestaban servicios sociales básicos que se encuentran derruidas, la sociedad de la zona está desestructurada y la presencia militar continúa siendo importante. Por eso, en la actualidad, una de las labores más urgentes es la reconstrucción de infraestructuras y del tejido social. Las creencias religiosas mayoritarias en la zona incluyen la musulmana, la cristiana y la animista. La diversidad no sólo se refiere a la religión. En Ziguinchor conviven multitud de comunidades: Mandingas, Mankañas, Manjacos, Diolas, Baynuks, Sereres, Peuls, Wolof...

3. LA DONA EN LA SOCIETAT SENEGALESA

3. LA MUJER EN LA SOCIEDAD SENEGALESA

En un país en el qual més del 90% de la població professa la religió musulmana, les dones estan relegades a papers tradicionals i sofreixen una gran discriminació, en especial en les àrees rurals, en les quals viu gran part de la població. Tanmateix, la Constitució del país prohibeix expressament aquesta pràctica, perquè reconeix la igualtat davant de la llei de tots els ciutadans i ciutadanes.

De generació en generació, es transmet en el camp la tradició d'apartar les nines de les escoles a una edat primerenca, ja que han d'ajudar a la seva mare en la seva esgotadora jornada. Aquesta jornada comença ben prest, molt abans que la de la resta de la família i fins i tot abans de l'alba. Comprèn tasques essencials per a la supervivència de la família, com la recollida de llenya i d'aigua en pous a

En un país en el que más del 90% de la población profesa la religión musulmana, las mujeres están relegadas a papeles tradicionales y sufren una gran discriminación, en especial en las áreas rurales, en las que vive gran parte de la población. Sin embargo, la Constitución del país prohíbe expresamente esta práctica, porque reconoce la igualdad ante la ley de todos los ciudadanos y ciudadanas.

De generación en generación, se transmite en el campo la tradición de apartar a las niñas de las escuelas a una edad temprana, ya que han de ayudar a su madre en su agotadora jornada. Esta jornada comienza bien pronto, mucho antes que la del resto de la familia e incluso antes del amanecer. Comprende labores esenciales para la supervivencia de la familia,

diversos quilòmetres de distància, la preparació i compra del menjar (la dona empra més d'una hora diària en espellofar l'arròs, una tasca que requereix de gran força física), la cura de l'horta, l'atenció als nins i als malalts, etc.

En contrapartida, el treball de la dona és tot just reconegut, doncs sol menjar sola i sempre després de tota la família. El Govern es fa ressò d'una enquesta segons la qual les dones africanes entenen que el primer factor d'estrès per a elles és la càrrega de treball a la llar. Aquesta càrrega, segons les autoritats, els impedeix continuar els seus estudis i esforçar-se per millorar la seva posició en la societat o organitzar-se per convertir-se en agents de desenvolupament en les seves comunitats. De fet, Benedict Lambal, alcalde

como la recogida de leña y de agua en pozos a varios kilómetros de distancia, la preparación y compra de la comida (la mujer emplea más de una hora diaria en descascarillar el arroz, una tarea que requiere de gran fuerza física), el cuidado de la huerta, la atención a los niños y a los enfermos, etc.

En contrapartida, el trabajo de la mujer es apenas reconocido, pues suele comer sola y siempre después de toda la familia. El Gobierno se hace eco de una encuesta según la cual las mujeres africanas entienden que el primer factor de estrés para ellas es la carga de trabajo en el hogar. Esta carga, según las autoridades, les impide continuar sus estudios y esforzarse por mejorar su posición en la sociedad u organizarse

d'Oussouye, subratlla que alleugerir la seva càrrega de treball és la "principal reivindicació de les dones", així com la posada en marxa de microcrèdits que possibilitin que les dones duguin a terme "activitats generadores d'ingressos que els podria permetre una independència financera".

3.1. POSICIÓ DEL GOVERN DAVANT DE LA DESIGUALTAT DE GÈNERE

El Govern ha mostrat la seva repulsa per la discriminació de les dones en múltiples ocasions: el 1999 va declarar que la mutilació genital femenina és un crim que pot suposar per al seu autor i instigadors una pena de presó d'entre sis mesos i cinc anys. A més, dur a terme programes educatius per explicar a la dona els perniciosos efectes d'aquestes pràctiques en la seva salut, a fi de prevenir que vulguin que les seves filles siguin sotmeses a la mutilació genital. L'ablació del clítoris i altres formes més extremes de mutilació femenina (extirpació dels llavis vaginals, per exemple) és soferta per un 20% de les noies senegaleses (encara que és rebutjada per l'ètnia majoritària, la wòlof, a la que pertany a prop de la meitat de la població, i pels diola, la principal comunitat a la zona de Casamance. De fet, sembla que només els Mandingas la continua practicant).

El setembre de 1998 el Ministeri de Família, Acció Social i Solidaritat Nacional va anunciar la creació d'un centre nacional per als drets de les dones que encara està en preparació. L'Observatoire National des Droits de la Femme (Observatori Nacional dels Drets de la Dona, ONDF), com es dirà el centre, té com a principal objectiu el

para convertirse en agentes de desarrollo en sus comunidades. De hecho, Benedict Lambal, alcalde de Oussouye, subraya que aligerar su carga de trabajo es la "principal reivindicación de las mujeres"; así como la puesta en marcha de microcréditos que posibiliten que las mujeres lleven a cabo "actividades generadoras de ingresos que les podría permitir una independencia financiera".

3.1. POSICIÓN DEL GOBIERNO ANTE LA DESIGUALDAD DE GÉNERO

El Gobierno ha mostrado su repulsa por la discriminación de las mujeres en múltiples ocasiones: en 1999 declaró que la mutilación genital femenina es un crimen que puede suponer para su autor e instigadores una pena de cárcel de entre seis meses y cinco años. Además, lleva a cabo programas educativos para explicar a la mujer los perniciosos efectos de estas prácticas en su salud, con el fin de prevenir que quieran que sus hijas sean sometidas a la mutilación genital. La ablación del clítoris y otras formas más extremas de mutilación femenina (extirpación de los labios vaginales, por ejemplo) es sufrida por un 20% de las chicas senegalesas (aunque es rechazada por la etnia mayoritaria, la wolof, a la que pertenece cerca de la mitad de la población, y por los diola, la principal comunidad en la zona de Casamance. De hecho, parece que sólo los Mandingas la sigue practicando).

En septiembre de 1998 el Ministerio de Familia, Acción Social y Solidaridad Nacional anunció la creación de un centro nacional para los

"control, protecció i promoció de la situació de la dona; informació, educació i conscienciació". Tendrà membres tant del govern com de la societat civil. El PNUD reconeix que el Govern ha impulsat grans avenços en matèria de promoció de les dones, especialment mitjançant la ratificació de tractats internacionals contra la discriminació de les dones. De fet, el Govern del Senegal ha ratificat la convenció de l'UNESCO sobre la lluita contra la discriminació en l'àmbit de l'educació, la Convenció dels Drets del Niñ, que prohibeix la discriminació per raons de

derechos de las mujeres que aún está en preparación. El Observatoire National des Droits de la Femme (Observatorio Nacional de los Derechos de la Mujer, ONDF), como se llamará el centro, tiene como principal objetivo el "control, protección y promoción de la situación de la mujer; información, educación y concienciación". Tendrá miembros tanto del gobierno como de la sociedad civil.

El PNUD reconoce que el Gobierno ha impulsado grandes avances en materia de promoción de las muje-

res, especialm e n t e mediante la ratificación de tratados internacionales contra la discriminación de las mujeres. De hecho, el Gobierno de Senegal ha ratificado la convención de la UNESCO sobre la lucha contra la discriminación en el ámbito de la

sexe i les convencions 100 i 111 de l'Organització Internacional del Treball (OIT) que defensen la mateixa remuneració per a un treball del mateix valor.

A més, ha firmat la convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació cap a les dones, que obliga els Estats a treballar a favor de la igualtat en els camps de l'estatus jurídic, de la

educación, la Convención de los Derechos del Niño, que prohíbe la discriminación por razones de sexo y las convenciones 100 y 111 de la Organización Internacional del Trabajo (OIT) que defienden la misma remuneración para un trabajo del mismo valor.

Además, ha firmado la convención sobre la eliminación de todas las for-

participació política i de la vida privada. Finalment, el protocol adicional de la Carta Africana dels Drets de l'Home i dels Pobles sobre els drets de les dones, aprovat també per Senegal, demanda als Estats membres que eliminin tota discriminació cap a les dones i assegurin la igualtat d'homes i dones en tots els aspectes.

Encara així, el PNUD assenyala que queda molt per fer per assolir els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM). Concretament, en l'àmbit de la dona, el compliment dels ODM implica l'accés a l'educació primària en igualtat de condicions que els nins, la promoció de l'equitat de gènere i l'autonomia de les dones (tant en l'àmbit educatiu, com en el de les oportunitats d'ocupacions i els salaris, en el de la participació en la vida pública i política i en el de la salut) i millorar la salut materna. A les pàgines següents veurem que, efectivament, les nines abandonen abans l'educació que els nins, amb prou feines dues de cada deu dones té una ocupació remunerada, els salaris de les dones són inferiors i segueixen criteris diferents dels homes i la salut maternal i infantil és una assignatura pendent al país.

En el pla intern, el Govern intenta sensibilitzar tant homes com dones contra la discriminació d'aquestes últimes. Per això, les autoritats s'escarrassen en fer comprendre la població que el masclisme que s'atribueix a diferents religions no és més que una interpretació humana i deixa clar que "ni la religió cristiana ni la musulmana no s'oposen a la igualtat entre homes i dones". Per difondre aquestes idees a favor d'una major igualtat, les autoritats volen col·laborar amb els líders d'opi-

mas de discriminación hacia las mujeres, que obliga los Estados a trabajar a favor de la igualdad en los campos del estatus jurídico, de la participación política y de la vida privada. Por último, el protocolo adicional de la Carta Africana de los Derechos del Hombre y de los Pueblos sobre los derechos de las mujeres, aprobado también por Senegal, demanda a los Estados miembros que eliminen toda discriminación hacia las mujeres y aseguren la igualdad de hombres y mujeres en todos los aspectos.

Aún así, el PNUD señala que queda mucho por hacer para alcanzar los Objetivos de Desarrollo del Milenio (ODM). Concretamente, en el ámbito de la mujer, el cumplimiento de los ODM implica el acceso a la educación primaria en igualdad de condiciones que los niños, la promoción de la equidad de género y la autonomía de las mujeres (tanto en el ámbito educativo, como en el de las oportunidades de empleos y los salarios, en el de la participación en la vida pública y política y en el de la salud) y mejorar la salud materna. En las páginas siguientes veremos que, efectivamente, las niñas abandonan antes la educación que los niños, apenas dos de cada diez mujeres tiene un empleo remunerado, los salarios de las mujeres son inferiores y siguen criterios distintos de los de los hombres y la salud materno-infantil es una asignatura pendiente en el país.

En el plano interno, el Gobierno intenta sensibilizar tanto a hombres como a mujeres contra la discriminación de estas últimas. Por eso, las

nió de la societat senegalesa: els polítics, els caps religiosos, els educadors, els magistrats, els líders tradicionals... Amb aquesta finalitat, de 2002 a 2006 el Govern va posar en marxa el Projecte Genre et Renforcement des Capacités (Gènere i Reforç de les Capacitats) del Ministeri de la Família, amb el qual, a més d'educar cap a la igualtat de gèneres, es van dissenyar estratègies sectorials per a la lluita contra la discriminació.

Tanmateix, hi ha moltes lleis i pràctiques que no han estat abolides i entren en col·lisió amb els tractats internacionals que reconeixen els mateixos drets per a homes i dones: és el cas de les lleis que regulen el dret a les herències, l'adquisició de la nacionalitat, la primacia dels homes a l'hora d'accedir a la propietat de terres, el fet que les dones paguin més impostos per no ser considerades cap de família, etc.

autoridades se afanan en hacer comprender a la población que el machismo que se atribuye a diferentes religiones no es más que una interpretación humana y deja claro que "ni la religión cristiana ni la musulmana se oponen a la igualdad entre hombres y mujeres". Para difundir estas ideas en pro de una mayor igualdad, las autoridades quieren colaborar con los líderes de opinión de la sociedad senegalesa: los políticos, los jefes religiosos, los educadores, los magistrados, los líderes tradicionales... Con este fin, de 2002 a 2006 el Gobierno puso en marcha el Proyecto Genre et Renforcement des Capacités (Género y Refuerzo de las Capacidades) del Ministerio de la Familia, con el que, además de educar hacia la igualdad de géneros, se diseñaron estrategias sectoriales para la lucha contra la discriminación.

3.2. DISCRIMINACIÓ ECONÒMICA

És en el camp on viu el 62% de la població i on la situació de les dones és sensiblement pitjor. Les dones no reben cap herència perquè no són considerades cap de família. Precisament per aquesta raó, les senegaleses paguen impostos més alts que els homes. Els patrons només concedeixen ajuts familiars als homes i mai a les dones. Només dues de cada deu dones tenen un lloc de treball remunerat. Dels treballadors en el sector privat, tan sols un 8% són dones. Respecte als salaris del sector privat, hi ha una altra discriminació més: les dones cobren pel seu treball a preu fet, és a dir, en funció dels objectius assolits o la quantitat produïda. Mentre, els homes cobren per hora treballada. En el sector públic, la presència de les dones en els llocs de treball no és gaire més gran, amb prou feines un 15%. En el sector agrícola, que és en el que hi ha major presència de dones, la discriminació de les dones davant els homes és notable. Les dones són les responsables del 26% de les parcel·les, però només posseeixen el 13% de la superfície dedicada a l'agricultura. De

Sin embargo, hay muchas leyes y prácticas que no han sido abolidas y entran en colisión con los tratados internacionales que reconocen los mismos derechos para hombres y mujeres: es el caso de las leyes que regulan el derecho a las herencias, la adquisición de la nacionalidad, la primacía de los hombres a la hora de acceder a la propiedad de tierras, el hecho de que las mujeres paguen más impuestos por no ser consideradas cabeza de familia, etc.

3.2. DISCRIMINACIÓN ECONÓMICA

Es en el campo donde vive el 62% de la población y donde la situación de las mujeres es sensiblemente peor. Las mujeres no reciben ninguna herencia porque no son consideradas cabeza de familia. Precisamente por esta razón, las senegalesas pagan impuestos más altos que los hombres. Los empleadores sólo conceden ayudas familiares a los hombres y nunca a las mujeres. Sólo dos de cada diez mujeres tienen un puesto de trabajo remunerado. De los trabajadores en el sector privado, apenas un 8% son mujeres. Respecto a

los salarios del sector privado, hay otra discriminación más: las mujeres cobran por su trabajo a destajo, es decir, en función de los objetivos alcanzados o la cantidad producida. Mientras, los hombres cobran por hora trabajada. En el sector público, la presencia de las mujeres en los puestos de trabajo no es mucho

fet, la superfície de les parcel·les dels homes és de 8,43 hectàrees de mitja, mentre que la parcel·la tipus de la dona no ocupa ni tan sols mitja hectàrea (0,36 hectàrees). En el cas del cultiu de l'horta, dos de cada deu propietaris són dones. Si bé les cooperatives i agrupacions d'agricultors estan compostes per un 44,8% de dones, la presència de les fèmines com a propietàries individuals és molt més escassa, un 18,8%. L'activitat agrària de les dones és molt més precària que la dels homes si es té en compte que de cent propietaris de parcel·les que disposen d'un sistema de canalització d'aigües només onze són dones. Abans de l'aprovació de la nova Constitució, el 2001, les dones no tenien dret a la propietat de la terra.

El cert és que a la ciutat la situació de les dones és millor que en la resta del país. Els seus salaris no són gaire menors que els dels homes i els esforços del Govern en la lluita contra la discriminació són més apreciats: es respecten els drets de les dones, reconeguts en les lleis del

mayor, apenas un 15%.

En el sector agrícola, que es en el que hay mayor presencia de mujeres, la discriminación de las mujeres frente a los hombres es notable. Las mujeres son las responsables del 26% de las parcelas, pero sólo poseen el 13% de la superficie dedicada a la agricultura. De hecho, la superficie de las parcelas de los hombres es de 8,43 hectáreas de media, mientras que la parcela tipo de la mujer no ocupa ni siquiera media hectárea (0,36 hectáreas). En el caso del cultivo de la huerta, dos de cada diez propietarios son mujeres. Si bien las cooperativas y agrupaciones de agricultores están compuestas por un 44,8% de mujeres, la presencia de las féminas como propietarias individuales es mucho más escasa, un 18,8%. La actividad agraria de las mujeres es mucho más precaria que la de los hombres si se tiene en cuenta que de cien propietarios de parcelas que disponen de un sistema de canalización de aguas sólo once son mujeres. Antes de la aprobación

país, en temes com el divorci, la pensió alimentària i els ajuts infantils. A més, les dones de les ciutats tenen moltes més oportunitats d'accedir a l'educació i al mercat de treball que les seves companyes del camp.

Encara que tampoc no podem oblidar el tipus de discriminació que sofreixen moltes joves de l'entorn rural en emigrar a la ciutat a la recerca de millors oportunitats. Pressionades, moltes vegades per les seves famílies, tan sols troben feina com empleades domèstiques en un règim de semiesclavitud.

3.3. DISCRIMINACIÓ CULTURAL I SOCIAL. VIOLÈNCIA CONTRA LA DONA

En el camp, bona part dels matrimonis continuen sent concertats. Les dones es casen molt joves, als 16 anys. A més, la meitat de les unions al Senegal són polígames. Com ja s'ha dit abans, un 20% de les noies senegaleses sofreixen la mutilació dels seus òrgans sexuals en major o menor grau. Els líders religiosos de l'ètnia Mandinga consideren aquesta pràctica una tradició religiosa i critiquen els esforços governamentals per combatre-la, tanmateix molts líders musulmans d'altres comunitats condemnen l'ablació.

El Ministeri de la Dona, de la Família i del Desenvolupament Social reconeix que encara perdura "la creença ancestral de la superioritat de l'home sobre la dona" i que això es reflecteix "en la percepció del nin, el naixement de la qual és font de plenitud i orgull perquè es compta amb ell per a la supervivència del nom de la família." Una investigació de la que aquest Ministeri es fa ressò mostra que la gran majoria dels estudiants de secundària creu que els

de la nueva Constitución, en 2001, las mujeres no tenían derecho a la propiedad de la tierra.

Lo cierto es que en la ciudad la situación de las mujeres es mejor que en el resto del país. Sus salarios no son mucho menores que los de los hombres y los esfuerzos del Gobierno en la lucha contra la discriminación son más apreciables: se respetan los derechos de las mujeres, reconocidos en las leyes del país, en temas como el divorcio, la pensión alimenticia y las ayudas infantiles. Además, las mujeres de las ciudades tienen muchas más oportunidades de acceder a la educación y al mercado de trabajo que sus compañeras del campo.

Aunque tampoco podemos olvidar el tipo de discriminación que sufren muchas jóvenes del entorno rural al emigrar a la ciudad en busca de mejores oportunidades. Presionadas, muchas veces por sus familias, tan sólo encuentran trabajo como empleadas domésticas en un régimen de semiesclavitud.

3.3. DISCRIMINACIÓ CULTURAL Y SOCIAL. VIOLENCIA CONTRA LA MUJER

En el campo, buena parte de los matrimonios continúan siendo concertados. Las mujeres se casan muy jóvenes, a los 16 años. Además, la mitad de las uniones en Senegal son polígamas. Como ya se ha dicho antes, un 20% de las chicas senegalesas sufren la mutilación de sus órganos sexuales en mayor o menor grado. Los líderes religiosos de la etnia Mandinga consideran esta práctica una tradición religiosa y critican los esfuerzos gubernamentales

homes i les dones no poden ser considerats iguals perquè “les noies són massa dèbils i ens necessiten sempre”. Per al Ministeri de la Dona, que considera fonamental la implicació dels homes en la lluita contra la discriminació, la marginació de les dones no beneficia els homes: el nin sent una enorme pressió social i es troba obnubilat per una excessiva atenció del seu entorn. A més, la crisi econòmica ha fet que augmenti la desocupació masculina, per la qual cosa a moltes cases són les dones les que porten els diners. Aquesta situació, donat el masclisme de la societat, comporta per a l’home una gran frustració i amenaça l’estabilitat de la família. Això ha provocat l’augment dels divorcis.

La violència contra la dona és una preocupació del Govern, ja que es tracta d’un fenomen comú. La majoria de la població no denuncia els casos de violència a la llar, perquè la policia entén que aquest és un problema intern de les famílies on no s’ha d’immiscir. No obstant això, la violència domèstica, igual com l’assetjament sexual, són considerats delictes que poden portar una pena d’entre tres i cinc anys de presó. Mentrestant, la violació sexual s’està començant a veure com una agressió molt greu per la qual els seus culpables poden passar fins a 10 anys a la presó.

3.4. DONA I EDUCACIÓ

Al Senegal, les possibilitats de rebre una educació bàsica són molt més limitades per a les nines i les noies que per a ells. Prova d’això és que, encara que el Govern intenta apostar per l’escolarització de les nines, només un 23% de les dones majors de 15 anys

por combatirla, sin embargo muchos líderes musulmanes de otras comunidades condenan la ablación.

El Ministerio de la Mujer, de la Familia y del Desarrollo Social reconoce que aún perdura “la creencia ancestral de la superioridad del hombre sobre la mujer” y que esto se refleja “en la percepción del niño, cuyo nacimiento es fuente de plenitud y orgullo porque se cuenta con él para la supervivencia del nombre de la familia”. Una investigación de la que este Ministerio se hace eco muestra que la gran mayoría de los estudiantes de secundaria cree que los hombres y las mujeres no pueden ser considerados iguales porque “las chicas son demasiado débiles y nos necesitan siempre”.

Para el Ministerio de la Mujer, que considera fundamental la implicación de los hombres en la lucha contra la discriminación, la marginación de las mujeres no beneficia a los hombres: el niño siente una enorme presión social y se encuentra obnubilado por una excesiva atención de su entorno. Además, la crisis económica ha hecho que aumente el paro masculino, por lo que en muchas casas son las mujeres las que llevan el dinero. Esta situación, dado el machismo de la sociedad, comporta para el hombre una gran frustración y amenaza la estabilidad de la familia. Esto ha provocado el aumento de los divorcios.

La violencia contra la mujer es una preocupación del Gobierno, puesto que se trata de un fenómeno común. La mayoría de la población no denuncia los casos de violencia en el hogar, porque la policía entiende que

saben llegir i escriure, mentre que en el cas dels homes aquesta taxa augmenta fins i tot el 43%.

Segons dades del PNUD, en l'educació preescolar, un 52% dels alumnes són nines. Les taxes d'escolarització dels nins en primària és lleugerament superior a la de les nines: 82,4% davant 77,3% de nines (la taxa masculina és per tant un 6,5% major). Però les dades dels nivells superiors en l'educació mostren una bretxa creixent. En l'educació secundària, la taxa d'escolarització de les noies és molt baixa (un 7,3%), mentre que la dels nois, encara que també és baixa, és gairebé el doble, un 13,9%. En l'educació tècnica, un 35,77% de les alumnes són dones, davant un 64,23% d'homes. Per això, malgrat reconèixer els progressos cap a l'accés universal a l'educació, el PNUD no deixa de ressaltar que "la sortida de les nines del sistema educatiu continua sent preocupant". Sens dubte, aquest abandonament dels nivells superiors en l'educació impedeix que les dones accedeixin a llocs

éste es un problema interno de las familias en donde no debe inmiscuirse. No obstante, la violencia doméstica, al igual que el acoso sexual, son considerados delitos que pueden acarrear una pena de entre tres y cinco años de prisión. Mientras tanto, la violación sexual se está empezando a ver como una agresión muy grave por la que sus culpables pueden pasar hasta 10 años en la cárcel.

3.4. MUJER Y EDUCACIÓN

En Senegal, las posibilidades de recibir una educación básica son mucho más limitadas para las niñas y las chicas que para ellos. Prueba de ello es que, aunque el Gobierno intenta apostar por la escolarización de las niñas, sólo un 23% de las mujeres mayores de 15 años saben leer y escribir, mientras que en el caso de los hombres esta tasa aumenta hasta el 43%.

Según datos del PNUD, en la educación preescolar, un 52% de los alumnos son niñas. La tasa de escolarización de los niños en

primaria es ligeramente superior a la de las niñas: 82,4% frente a 77,3% de niñas (la tasa masculina es por tanto un 6,5% mayor). Pero los datos de los niveles superiores en la educación muestran una brecha creciente. En la educación secundaria, la tasa de escolarización de las chicas es muy

decisius en la vida política o econòmica, per la qual cosa frustra les seves perspectives d'un futur millor.

Però no només són les dones les que tenen difícil l'estudi. De fet, les condicions de vida al país fan molt difícil l'estudi: en el medi rural els alumnes han de recórrer sovint 15 quilòmetres de distància per arribar a les seves escoles. La falta de llum a les seves cases els impedeix estudiar, tret que ho facin amb espelmes. Les famílies han d'assumir un enorme cost si volen portar als seus fills a la Universitat, perquè si no es disposa d'una beca l'estada a Dakar o Saint Louis, les ciutats en les quals se situen les principals universitats del Senegal, la despesa és gairebé inabastable per a famílies sense gairebé recursos.

3.5. EL PAPEL DE LES DONES EN L'ÀMBIT DE LA SALUT

El 1994, les autoritats culpaven les prostitutes de l'elevada taxa del VIH/SIDA al país. Un 30% dels seropositius són dones, encara que és molt previsible que augmenti aquesta proporció perquè més de la meitat dels nous contagis els sofreixen les dones. Nou de cada mil senegaleses estan malaltes, davant quatre de cada mil homes. Ara les autoritats s'adonen que són els homes, els que emigren i practiquen el sexe sense precaució, els que infecten les dones quan tornen a casa. Per això, les autoritats i moltes ONG consideren les dones imprescindibles per frenar els contagis i es dirigeixen a aquest sector amb xerrades i a tallers per promoure l'ús del preservatiu. De fet, el president del país, Abdoulaye Wade, assenyalava el 2001 que la solució davant l'expansió del virus seria "convèncer a les dones d'a-

baja (un 7,3%), mientras que la de los chicos, aunque también es baja, es casi el doble, un 13,9%. En la educación técnica, un 35,77% de las alumnas son mujeres, frente a un 64,23% de hombres. Por eso, a pesar de reconocer los progresos hacia el acceso universal a la educación, el PNUD no deja de resaltar que "la salida de las niñas del sistema educativo sigue siendo preocupante". Por supuesto, este abandono de los niveles superiores en la educación impide que las mujeres accedan a puestos decisivos en la vida política o económica, por lo que frustra sus perspectivas de un futuro mejor.

Pero no sólo son las mujeres las que tienen difícil el estudio. De hecho, las condiciones de vida en el país hacen muy difícil el estudio: en el medio rural los alumnos han de recorrer a menudo 15 kilómetros de distancia para llegar a sus escuelas. La falta de luz en sus casas les impide estudiar, a no ser que lo hagan con velas. Las familias han de asumir un enorme coste si quieren llevar a sus hijos a la Universidad, porque si no se dispone de una beca la estancia en Dakar o Saint Louis, las ciudades en las que se sitúan las principales universidades de Senegal, el gasto es casi inalcanzable para familias sin apenas recursos.

3.5. EL PAPEL DE LAS MUJERES EN EL ÁMBITO DE LA SALUD

En 1994, las autoridades culpaban a las prostitutas de la elevada tasa del VIH/SIDA en el país. Un 30% de los seropositivos son mujeres, aunque es muy previsible que aumente esta proporción porque más de la mitad

quests emigrants que prenguin més precaucions que altres dones i es protegeixin molt més". Conscient de la importància del paper de la dona en la salut, Wade declarava que si "qualsevol dona a qualsevol barri reuneix un grup de deu o vint persones i els explica els problemes del VIH/SIDA, llavors progressarem".

Ziguinchor és la regió més afectada per aquesta feminització del VIH/SIDA. La taxa de malalts és en aquesta zona del 3,4% en el cas de les dones i 0,8% en els homes.

La salut maternal i infantil és un altre greu problema al Senegal. Segons el PNUD, això es deu a diversos factors. El primer d'ells és que només el 8% de les dones casades de 15 a 49 anys usen mètodes anticonceptius moderns. Tan sols un 0,7% de totes les senegaleses casades en aquest tram d'edat fan ús del preservatiu. Aquestes dades, els darrers dels quals es disposa, són de 1999. Però hi ha altres factors que augmenten els riscos de mortalitat infantil: un 38% de les dones (quatre de cada deu en l'àmbit rural) donen a llum sense assistència mèdica i un de cada quatre senegalesos (un 42% en l'àmbit rural) tarda més d'una hora en arribar a un centre de salut. El fet que les dones es casin joves i l'alta taxa de fertilitat són altres elements que expliquen aquest problema sanitari.

3.6. LES DONES I LA PARTICIPACIÓ EN LA VIDA POLÍTICA

El Senegal va reconèixer el dret al vot de les dones abans de la seva independència, el 1945. Malgrat aquesta dada progressista, les dones estan lluny de representar el 30% dels responsables polítics, com es demanava en la

de los nuevos contagios los sufren las mujeres. Nueve de cada mil senegalesas están enfermas, frente a cuatro de cada mil hombres. Ahora las autoridades se dan cuenta que son los hombres, los que emigran y practican el sexo sin precaución, los que infectan a las mujeres cuando regresan a casa. Por eso, las autoridades y muchas ONG consideran a las mujeres imprescindibles para frenar los contagios y se dirigen a este sector con charlas y talleres para promover el uso del preservativo. De hecho, el presidente del país, Abdoulaye Wade, señalaba en 2001 que la solución frente a la expansión del virus sería "convencer a las mujeres de estos emigrantes de que tomen más precauciones que otras mujeres y se protejan mucho más". Consciente de la importancia del papel de la mujer en la salud, Wade declaraba que si "cualquier mujer en cualquier barrio reúne un grupo de diez o veinte personas y les explica los problemas del VIH/SIDA, entonces progresaremos."

Ziguinchor es la región más afectada por esta feminización del VIH/SIDA. La tasa de enfermos es en esta zona del 3,4% en el caso de las mujeres y 0,8% en los hombres.

La salud materno-infantil es otro grave problema en Senegal. Según el PNUD, esto se debe a varios factores. El primero de ellos es que sólo el 8% de las mujeres casadas de 15 a 49 años usan métodos anticonceptivos modernos. Tan sólo un 0,7% de todas las senegalesas casadas en ese tramo de edad hacen uso del preservativo. Estos datos, los últimos de que se dispone, son de 1999. Pero hay otros factores que aumentan los riesgos de

Conferència de Pequín (celebrada el 1995) i en diversos texts de la Unió Africana. Abans de la Conferència de Pequín, hi havia dues o tres dones en el Govern. Després de la Conferència, el nombre va augmentar en cinc. El 2002, la presència femenina en el Govern va assolir un màxim històric de vuit, la qual cosa constituïa un quart dels representants. L'últim govern abans de les eleccions de 2007 comptava amb la presència de set dones entre els seus 40 membres, la qual cosa constitueix, efectivament, un 17,5%.

Només hi ha dues dones entre els líders dels 80 grups polítics presents al país. Així i tot, la seva participació en el moviment associatiu és molt notable.

3.7. LES DONES I LA PARTICIPACIÓ EN LA VIDA ASSOCIATIVA

Per al propi Ministeri de la Dona, la

mortalidad infantil: un 38% de las mujeres (cuatro de cada diez en el ámbito rural) dan a luz sin asistencia médica y uno de cada cuatro senegaleses (un 42% en el ámbito rural) tarda más de una hora en llegar a un centro de salud. El hecho de que las mujeres se casen jóvenes y la alta tasa de fertilidad son otros elementos que explican este problema sanitario.

3.6. LAS MUJERES Y LA PARTICIPACIÓN EN LA VIDA POLÍTICA

Senegal reconoció el derecho al voto de las mujeres antes de su independencia, en 1945. A pesar de este dato progresista, las mujeres están lejos de representar el 30% de los responsables políticos, como se pedía en la Conferencia de Pekín (celebrada en 1995) y en diversos textos de la Unión Africana. Antes de la Conferencia de Pekín, había dos o tres mujeres en el Gobierno. Tras la Conferencia, el número aumentó a cinco. En 2002, la presencia femenina en el Gobierno alcanzó un máximo histórico de ocho, lo que constituía un cuarto de los representantes. El último gobierno antes de las elecciones de 2007 contaba con la presencia de siete mujeres entre sus 40 miembros, lo que constituye, efectivamente, un 17,5%. Sólo hay dos mujeres entre los líderes de los 80 grupos políticos presentes en el país. Sin embargo, su parti-

Família i el Desenvolupament Social, "hi ha un desequilibri entre la implicació massiva de les dones en política i la seva baixa representació en les instàncies de decisió". Segons les seves pròpies dades, en les organitzacions comunitàries de base, "s'anima a les dones a ocupar els llocs de responsabilitat de la mateixa manera que els homes".

Les associacions de dones actuen en tots els nivells, sobretot en l'àmbit local en temes com la lluita contra la pobresa, l'educació, la formació, la sanitat, els microcrèdits, la lluita contra la violència que sofreixen les dones, la defensa dels drets de les dones i la pressió política o lobby.

En el Programa del Relançament de les Activitats Econòmiques i Socials de Casamance (PRAESC), el Govern es va mostrar molt conscient de la importància de les associacions de dones com a sòcies del desenvolupament que pretén promoure el Programa. Organitzacions de dones, organitzacions per la promoció dels seus drets, les associacions tradicionals de sacerdotesses guardianes de la tradició, les associacions de dones de cada poble... Encara que el Govern reconeix la participació de la societat civil, i, especialment de les dones, les mateixes autoritats assenyalen que aquestes organitzacions no disposen de formació, nocions d'organització i gestió, la qual cosa limita la seva capacitat com a motor del desenvolupament de l'economia regional. Un altre fre al seu protagonisme en la millora de la vida de les comunitats és que aquestes associacions manquen del finançament necessari. No obstant això, fins i tot sense formació i sense recursos finan-

cipación en el movimiento asociativo es muy notable.

3.7. LAS MUJERES Y LA PARTICIPACIÓN EN LA VIDA ASOCIATIVA

Para el propio Ministerio de la Mujer, la Familia y el Desarrollo Social, "hay un desequilibrio entre la implicación masiva de las mujeres en política y su baja representación en las instancias de decisión". Según sus propios datos, en las organizaciones comunitarias de base, "se anima a las mujeres a ocupar los puestos de responsabilidad del mismo modo que los hombres".

Las asociaciones de mujeres actúan en todos los niveles, sobre todo en el ámbito local en temas como la lucha contra la pobreza, la educación, la formación, la sanidad, los microcréditos, la lucha contra la violencia que sufren las mujeres, la defensa de los derechos de las mujeres y la presión política o lobby.

En el Programa del Relanzamiento de las Actividades Económicas y Sociales de Casamance (PRAESC), el Gobierno se mostró muy consciente de la importancia de las asociaciones de mujeres como socias del desarrollo que pretende promover el Programa. Organizaciones de mujeres, organizaciones por la promoción de sus derechos, las asociaciones tradicionales de sacerdotisas guardianas de la tradición, las asociaciones de mujeres de cada pueblo... Aunque el Gobierno reconoce la participación de la sociedad civil, y, especialmente de las mujeres, las mismas autoridades señalan que estas organizaciones no disponen de formación, nociones de organización y ges-

cers o organitzatius suficients, el paper d'aquestes dones en el desenvolupament local i en la participació en la vida social no pot ser desdenyat.

Especial menció com a fòrums de la participació de la dona en la vida pública mereixen les següents associacions:

El Réseau Siggil Jigeen (Xarxa Siggil Jigeen) agrupa unes 18 associacions femenines i mixtes que pretenen defensar els interessos estratègics de les dones en la societat senegalesa. Ha organitzat cursos de reforç de les capacitats d'ONG amb suport d'organitzacions internacionals, de les agències canadencas, nord-americana i holandesa i amb UNIFEM.

El Conseil Sénégalais des Femmes (Consell Senegalès de Dones) va sorgir el 1994 a partir d'unes jornades sobre dona i democràcia al Senegal organit-

ción, lo que limita su capacidad como motor del desarrollo de la economía regional. Otra freno a su protagonismo en la mejora de la vida de las comunidades es que estas asociaciones carecen de la financiación necesaria. No obstante, aun sin formación y sin recursos financieros u organizativos suficientes, el papel de estas mujeres en el desarrollo local y en la participación en la vida social no puede ser desdeñado.

Especial mención como foros de la participación de la mujer en la vida pública merecen las siguientes asociaciones:

El Réseau Siggil Jigeen (Red Siggil Jigeen) agrupa a unas 18 asociaciones femeninas y mixtas que pretenden defender los intereses estratégicos de las mujeres en la sociedad senegalesa. Ha organizado cursos de

zades per l'Institut Africà per a la Democràcia a les quals van assistir dones de molt diversos àmbits de la societat: associacions, partits polítics, ONG. Es tracta d'una organització apolítica les activitats de la qual passen per la formació, la sensibilització i l'enfortiment de les dones que intervenen en el terreny polític, les agrupacions i les associacions de dones. En les eleccions, ha dut a terme reunions amb els líders dels partits per reclamar-los el compliment de la quota del 30% fixada a Pequín. També emet programes sobre la situació de la dona, els seus problemes i els seus interessos.

La xarxa de Gènere del Collectif des ONG du Sénégal (Col·lectiu de les ONG de Senegal, CONGAD) cerca enfortir les capacitats tècniques de les ONG respecte a l'enfocament de gènere. Col·labora amb el Ministeri del Desenvolupament Social i compte amb socis com Oxfam International.

La Fédération des Associations Féminines du Sénégal (Federació d'Associacions de Dones de Senegal, FAFS) està composta per 500 associacions que tenen l'objectiu comú de contribuir a la millora de la situació de les dones i nins del país. Ofereix múltiples serveis a les seves associades, com a suport psicològic, visites a domicili, defensa pública dels drets de les dones, sensibilització i ajuda per formar altres grups de dones.

La Fédération Nationale des Groupements de Promotion Féminine au Senegal (Federació Nacional de les Agrupacions de Promoció Femenina a Senegal, FNGPF) reuneix des de 1991 gairebé set mil agrupacions femenines locals i veïnals a què pertanyen més d'un milió de senegaleses. La FNGPF

refuerzo de las capacidades de ONG con apoyo de organizaciones internacionales, de las agencias canadiense, estadounidense y holandesa y con UNIFEM.

El Conseil Sénégalais des Femmes (Consejo Senegalés de Mujeres) surgió en 1994 a partir de unas jornadas sobre mujer y democracia en Senegal organizadas por el Instituto Africano para la Democracia a las que asistieron mujeres de muy diversos ámbitos de la sociedad: asociaciones, partidos políticos, ONG. Se trata de una organización apolítica cuyas actividades pasan por la formación, la sensibilización y el fortalecimiento de las mujeres que intervienen en el terreno político, las agrupaciones y las asociaciones de mujeres. En las elecciones, ha llevado a cabo reuniones con los líderes de los partidos para reclamarles el cumplimiento de la cuota del 30% fijada en Pekín. También emite programas sobre la situación de la mujer, sus problemas y sus intereses.

La red de Género del Collectif des ONG du Sénégal (Colectivo de las ONG de Senegal, CONGAD) busca fortalecer las capacidades técnicas de las ONG respecto al enfoque de género. Colabora con el Ministerio del Desarrollo Social y cuenta con socios como Oxfam International.

La Fédération des Associations Féminines du Sénégal (Federación de Asociaciones de Mujeres de Senegal, FAFS) está compuesta por 500 asociaciones que tienen el objetivo común de contribuir a la mejora de la situación de las mujeres y niños del país. Ofrece múltiples servicios a sus asociadas, como apoyo psicológico,

propicia intercanvis regionals, fomenta els estudis o les investigacions per potenciar el paper de les dones en el desenvolupament socioeconòmic del país, promou dins de les seves agrupacions les dones empresàries, dur a terme un ampli ventall d'activitats de formació i compleix una funció de lobby o pressió política perquè les autoritats tinguin en compte més les dones en les seves decisions. Treballa en col·laboració amb el Govern per a la posada en marxa de programes i projectes a favor de la igualtat de gènere. Moltes d'aquestes xarxes i associacions de dones permeten a les senegaleses conformar un grup d'interès econòmic per tenir accés als microcrèdits.

visitas a domicilio, defensa pública de los derechos de las mujeres, sensibilización y ayuda para formar otros grupos de mujeres.

La Fédération Nationale des Groupements de Promotion Féminine au Senegal (Federación Nacional de las Agrupaciones de Promoción Femenina en Senegal, FNGPF) reúne desde 1991 casi siete mil agrupaciones femeninas locales y vecinales a las que pertenecen más de un millón de senegalesas. La FNGPF propicia intercambios regionales, fomenta los estudios o las investigaciones para potenciar el papel de las mujeres en el desarrollo socioeconómico del país, promueve dentro de sus agrupaciones a las mujeres empresarias, lleva a cabo un amplio abanico de actividades de formación y cumple una función de lobby o presión política para que las autoridades tengan más en cuenta a las mujeres en sus decisiones. Trabaja en colaboración con el Gobierno para la puesta en marcha de programas y proyectos a favor de la igualdad de género.

Muchas de estas redes y asociaciones de mujeres permiten a las senegalesas conformar un grupo de interés económico para tener acceso a los microcréditos.

4. DONES A CASAMANCE

4. MUJERES EN CASAMANCE

4.1. VÍCTIMES DE LA GUERRA, CONSTRUCTORES DE LA PAU

Les dones han sofert la guerra molt directament. No solament han hagut de fer front a la mort o desaparició dels seus marits, sinó que a més han estat objectiu de violacions sexuals i segrests i han hagut de mantenir la seva família només amb els seus ingressos. Moltes dones van ser retingudes o van rebre amenaces per forçar el lliurament d'algun familiar considerat sospitós de pertànyer a l'altre bàndol. Fins i tot algunes van sofrir agressions o amenaces per haver donat menjar a membres del bàndol contrari. Era habitual que fossin atacades quan anaven a les seves parcel·les a recollir les collites en absència dels seus marits i aquesta circumstància, unida al fet que havien de mantenir aquestes parcel·les elles soles, va conduir en molts de casos a l'abandonament de la terra i a una reducció molt sensible dels ingressos de la família, la qual cosa al seu torn ha suposat que aquestes dones no poguessin pagar l'educació dels seus fills. Per tant, la guerra ha condemnat la pobresa i el subdesenvolupament no solament a nombroses dones, sinó també a les seves famílies, ja que per a elles l'educació constituïa una esperança d'un futur millor per als seus fills i filles. A més, moltes famílies amb cognoms del nord, van ser víctimes d'atacs d'alguns sectors independentistes i es van veure obligades a abandonar Casamance per por.

Amnistia Internacional denuncia que les dones de persones desaparegudes han estat i estan desatenses per les autoritats: no saben el que ha ocorregut amb els seus marits, no han vist els

4.1. VÍCTIMAS DE LA GUERRA, CONSTRUCTORAS DE LA PAZ

Las mujeres han sufrido la guerra muy directamente. No sólo han debido hacer frente a la muerte o desaparición de sus maridos, sino que además han sido objetivo de violaciones sexuales y secuestros y han debido mantener a su familia sólo con sus ingresos. Muchas mujeres fueron retenidas o recibieron amenazas para forzar la entrega de algún familiar considerado sospechoso de pertenecer al otro bando. Incluso algunas sufrieron agresiones o amenazas por haber dado de comer a miembros del bando contrario. Era habitual que fueran atacadas cuando iban a sus parcelas a recoger las cosechas en ausencia de sus maridos y esta circunstancia, unida al hecho de que debían mantener estas parcelas ellas solas, llevó en muchos casos al abandono de la tierra y a una reducción muy sensible de los ingresos de la familia, lo que a su vez ha supuesto que estas mujeres no pudieran pagar la educación de sus hijos. Por lo tanto, la guerra ha condenado a la pobreza y al subdesarrollo no sólo a numerosas mujeres, sino también a sus familias, pues para ellas la educación constituía una esperanza de un futuro mejor para sus hijos e hijas. Además, muchas familias con apellidos del norte, fueron víctimas de ataques de algunos sectores independentistas y se vieron obligadas a abandonar Casamance por miedo.

Amnistía Internacional denuncia que las mujeres de personas desaparecidas han estado y están desatendidas por las autoridades: no saben lo que ha ocurrido con sus maridos, no han

seus culpables jutjats i a més, com no poden proveir a les autoritats d'un certificat de defunció del seu marit, no reben cap tipus d'ajuda o subsidi. La seva condició de víctimes del conflicte no està reconeguda pel que no han rebut cap tipus d'indemnització o compensació pel seu sofriment, ja sigui econòmica, psicològica o legal.

Les dones no s'han resignat al seu paper de víctimes. És més, han estat les protagonistes de nombroses manifestacions i protestes que reclamaven la pau a la zona. Tanmateix, les seves mobilitzacions han trobat poca atenció als sectors governamentals i en el MFDC.

Per exemple, l'octubre de 2003 l'Associació Regional de Dones per a la Recerca de la Pau a Casamance va organitzar un fòrum en què van participar cents de dones per demanar la pau, el final dels enfrontaments i que la població denunciés crims de guerra i als traficants d'armes.

4.2. LES DONES COM A MOTOR DE L'ECONOMIA A CASAMANCE

Igual com la resta de les senegaleses, les dones de Casamance compleixen un paper fonamental en l'economia de la zona, encara que no està tan reconegut com en el cas de l'home. És el que ocorre amb el treball a les hortes o a la llar o amb la recollida d'ostres, una de les activitats que majors ingressos reporten a les dones de Casamance.

Segons el coordinador d'Àfrica Occidental d'Assemblea de Cooperació Per la Pau, Joan Solà, les dones "sostenen una càrrega de treball tres o quatre vegades superior a la de l'home". Les seves tasques comprenen "cercar aigua, la cura dels nins, el lideratge

visto a sus culpables juzgados y además, como no pueden proveer a las autoridades de un certificado de defunción de su marido, no reciben ningún tipo de ayuda o subsidio. Su condición de víctimas del conflicto no está reconocida por lo que no han recibido ningún tipo de indemnización o compensación por su sufrimiento, ya sea económica, psicológica o legal.

Las mujeres no se han resignado a su papel de víctimas. Es más, han sido las protagonistas de numerosas manifestaciones y protestas que reclamaban la paz en la zona. Sin embargo, sus movilizaciones han encontrado poca atención en los sectores gubernamentales y en el MFDC. Por ejemplo, en octubre de 2003 la Asociación Regional de Mujeres para la Búsqueda de la Paz en Casamance organizó un foro en el que participaron cientos de mujeres para pedir la paz, el fin de los enfrentamientos y que la población denunciase crímenes de guerra y a los traficantes de armas.

4.2. LAS MUJERES COMO MOTOR DE LA ECONOMÍA EN CASAMANCE

Al igual que el resto de las senegalesas, las mujeres de Casamance cumplen un papel fundamental en la economía de la zona, aunque no está tan reconocido como en el caso del hombre. Es lo que ocurre con el trabajo en las huertas o en el hogar o con la recogida de ostras, una de las actividades que mayores ingresos reportan a las mujeres de Casamance.

Según el coordinador de África Occidental de Asamblea de

dels projectes productius, de venda...". Així i tot, Solà reconeix que en altres zones del Senegal la càrrega de treball de la dona és encara major, ja que són elles les encarregades del cultiu dels arrossars, una cosa que a Casamance solen realitzar els homes.

Malgrat que existeix cert masclisme, el paper de la dona en l'economia és

Cooperación Por la Paz, Joan Solà, las mujeres "soportan una carga de trabajo tres o cuatro veces superior a la del hombre". Sus tareas comprenden "buscar agua, el cuidado de los niños, el liderazgo de los proyectos productivos, de venta...".

Sin embargo, Solà reconoce que en otras zonas de Senegal la carga de trabajo de la mujer es aún mayor, pues son ellas las encargadas del cultivo de los arrozales, algo que en Casamance suelen realizar los hombres.

A pesar de que existe cierto machismo, el papel de la mujer en la economía es activo y ellas mismas entienden que mejorando su posición en este ámbito podrán llegar a "tener más poder y libertad".

actiu i elles mateixes entenen que millorant la seva posició en aquest àmbit podran arribar a “tenir més poder i llibertat”.

4.3. LES DONES COM A MOTOR DE DESENVOLUPAMENT SOCIOECONÒMIC DE LES COMUNITATS DE CASAMANCE

Si bé el paper de la dona en l'economia productiva amb prou feines és reconegut, a ningú no se li escapa el protagonisme absolut de la dona en els projectes per al desenvolupament i en general en la millora de la situació de la seva comunitat. Joan Solà assenyala que “les dones són el pilar més important del nostre treball. Treballar amb dones és sinònim d'èxit, perquè s'impliquen fins al final. Sense les dones no hi hauria desenvolupament, elles són el màxim motor”. Benedict Lambal, alcalde d'Oussouye, també és conscient d'aquesta situació: “les dones són als horts, a les escoles, als arrossars, a les cases... Estan en tots costats. Per això, a Oussouye posem la dona en el primer pla. L'home és un complement, ells conreen l'arròs i la palma i ja està. I és la dona la que recull l'arròs, la que porta la llenya, la que neteja els camps, la que porta les hortes... veritablement la peça motor del departament d'Oussouye és la dona. L'ajuntament sap molt bé que perquè Oussouye pugui funcionar és necessari recolzar les activitats que les dones duen a terme”.

En el treball a favor del desenvolupament, les dones expressen uns interessos molt diferents dels de l'home. Mentre els homes de la zona es preocupen especialment per activitats productives i projectes que millorin la

4.3. LAS MUJERES COMO MOTOR DE DESARROLLO SOCIOECONÓMICO DE LAS COMUNIDADES DE CASAMANCE

Si bien el papel de la mujer en la economía productiva apenas es reconocido, a nadie se le escapa el protagonismo absoluto de la mujer en los proyectos para el desarrollo y en general en la mejora de la situación de su comunidad. Joan Solà señala que “las mujeres son el pilar más importante de nuestro trabajo. Trabajar con mujeres es sinónimo de éxito, porque se implican hasta el final. Sin las mujeres no habría desarrollo, ellas son el máximo motor”. Benedict Lambal, alcalde de Oussouye, también es consciente de esta situación: “las mujeres están en los huertos, en las escuelas, en los arrozales, en las casas... Están en todos lados. Por eso, en Oussouye ponemos a la mujer en el primer plano. El hombre es un complemento, ellos cultivan el arroz y la palma y ya está. Y es la mujer la que recolecta el arroz, la que lleva la leña, la que limpia los campos, la que lleva las huertas... Verdaderamente la pieza motor del departamento de Oussouye es la mujer. El Ayuntamiento sabe muy bien que para que Oussouye pueda funcionar es necesario apoyar las actividades que las mujeres llevan a cabo”. En el trabajo a favor del desarrollo, las mujeres expresan unos intereses muy diferentes a los del hombre. Mientras los hombres de la zona se preocupan especialmente por actividades productivas y proyectos que mejoren su calidad de vida de manera inmediata, las mujeres parecen pensar más en el futuro de la comunidad. Así, las

seva qualitat de vida de manera immediata, les dones semblen pensar més en el futur de la comunitat. Així, les dones solen tenir major interès en projectes de salut i són conscients que la millora de la seva situació econòmica els permet tenir més capacitat de decisió. Aquestes dones tenen un interès especial pels projectes de creació de cooperatives per a la gestió d'hortes.

4.4. LA SALUT I LES DONES A LA REGIÓ DE CASAMANCE

A part de tenir un major interès en els projectes sanitaris que els homes, són les dones les principals responsables de les infraestructures sanitàries, especialment de les maternitats, encara que també de dispensaris de salut. De fet, en la societat diola, comunitat majoritària a la zona de Casamance, el treball de matrona es transmet de mares a

mujeres suelen tener mayor interés en proyectos de salud y son conscientes que la mejora de su situación económica les permite tener más capacidad de decisión. Estas mujeres tienen un interés especial por los proyectos de creación de cooperativas para la gestión de huertas.

4.4. LA SALUD Y LAS MUJERES EN LA REGIÓN DE CASAMANCE

Aparte de tener un mayor interés en los proyectos sanitarios que los hombres, son las mujeres las principales responsables de las infraestructuras sanitarias, especialmente de las maternidades, aunque también de dispensarios de salud. De hecho, en la sociedad diola, comunidad mayoritaria en la zona de Casamance, el trabajo de matrona se transmite de madres a hijas. Para ocuparse de dis-

filles. Per ocupar-se de dispensaris o maternitats més ben equipades, aquestes dones reben la formació necessària de cara a exercir les seves noves funcions. Les comunitats confien principalment en les dones per gestionar aquestes infraestructures sanitàries perquè es considera que són més responsables i, com a més, les dones casades no solen emigrar, els serveis gestionats per elles tendran continuïtat. D'altra banda, les maternitats són llocs sagrats per als diolas i estan reservades a les dones, només un estranger mèdic o personal, per exemple els cooperants, poden entrar en aquests recintes. Els homes de la comunitat, per tant, tenen vetat l'accés.
Les persones que gestionen els serveis

pensarios o maternidades mejor equipadas, estas mujeres reciben la formación necesaria de cara a desempeñar sus nuevas funciones. Las comunidades confían principalmente en las mujeres para gestionar estas infraestructuras sanitarias porque se considera que son más responsables y, como además, las mujeres casadas no suelen emigrar, los servicios gestionados por ellas tendrán continuidad. Por otro lado, las maternidades son lugares sagrados para los diola y están reservadas a las mujeres, sólo un médico o personal extranjero, por ejemplo los cooperantes, pueden entrar en estos recintos. Los hombres de la comunidad, por lo tanto, tienen vetado el acceso.

de salut, sota la responsabilitat de l'infermer o infermera de l'Estat que custodia aquestes infraestructures, realitzen activitats de sensibilització per a la prevenció de malalties (com el VIH/SIDA) i les campanyes de vacunacions.

4.5. LA PRESA DE DECISIONS I LA IGUALTAT D'OPORTUNITATS DE LES DONES

A causa que les dones tenen una càrrega de treball notablement superior a la dels homes, sovint la seva participació en la vida social s'ha vist dificultada. La presa de decisions en aquestes comunitats es realitza de forma assembleària i, freqüentment, les dones només podien enviar a aquestes reunions una representant.

Malgrat que l'escolarització de nins i nines és fins a 20 punts percentuals major a la zona que la mitjana del Senegal i les diferències en aquest sentit entre nins i nines amb prou feines existeixen, les nines i les noies abandonen abans i amb major freqüència les escoles que els seus companys, el que complica molt la recerca d'un futur millor per a les dones. Els obstacles perquè les noies continuïn la seva educació són alguns: per tradició, les nines han d'atendre la família. A més, es queden embarassades molt aviat (l'edat mitjana d'una mare primerenca a la zona és de 16 anys encara que els embarassos no cercats són freqüents entre els joves i hi ha mares i pares que amb prou feines superen els 13 anys). Finalment, moltes famílies consideren que les oportunitats de les seves filles seran millors si treballen d'empleades domèstiques a Ziguinchor.

Encara que en la societat diola no es

Las personas que gestionan los servicios de salud, bajo la responsabilidad del enfermero o enfermera del Estado que custodia estas infraestructuras, realizan actividades de sensibilización para la prevención de enfermedades (como el VIH/SIDA) y las campañas de vacunaciones.

4.5. LA TOMA DE DECISIONES Y LA IGUALDAD DE OPORTUNIDADES DE LAS MUJERES

Debido a que las mujeres tienen una carga de trabajo notablemente superior a la de los hombres, a menudo su participación en la vida social se ha visto dificultada. La toma de decisiones en estas comunidades se realiza de forma asamblearia y, frecuentemente, las mujeres sólo podían enviar a estas reuniones a una representante.

A pesar de que la escolarización de niños y niñas es hasta 20 puntos porcentuales mayor en la zona que la media de Senegal y las diferencias en este sentido entre niños y niñas apenas existen, las niñas y las chicas abandonan antes y con mayor frecuencia las escuelas que sus compañeros, lo que complica mucho la búsqueda de un futuro mejor para las mujeres. Los obstáculos para que las chicas continúen su educación son varios: por tradición, las niñas han de atender a la familia. Además, se quedan embarazadas muy pronto (la edad media de una madre primeriza en la zona es de 16 años aunque los embarazos no buscados son frecuentes entre los jóvenes y hay madres y padres que apenas superan los 13 años). Por último, muchas familias consideran que las oportunidades de

practica l'ablació, sembla que hi ha comunitats de Ziguinchor en les quals es continua practicant. No hi ha dades exactes perquè, en ser una pràctica prohibida per la legislació senegalesa, es dur a terme en la clandestinitat. Però hi ha rumors que la mutilació femenina no ha desaparegut amb la seva prohibició. Parlar d'aquesta pràctica, tant entre les comunitats que la duen a terme com entre les quals no ho fan, és delicat perquè es tracta d'un tema tabú. Moltes comunitats practicants entenen que l'ablació del clítoris dota la família d'un major prestigi social i, encara que en ocasions expressin desgrat, algunes societats que no el duen a terme entenen que és un ritu iniciatiu més.

sus hijas serán mejores si trabajan de empleadas domésticas en Ziguinchor.

Aunque en la sociedad diola no se practica la ablación, parece que hay comunidades de Ziguinchor en las que se sigue practicando. No hay datos exactos porque, al ser una práctica prohibida por la legislación senegalesa, se lleva a cabo en la clandestinidad. Pero hay rumores de que la mutilación femenina no ha desaparecido con su prohibición. Hablar de esta práctica, tanto entre las comunidades que la llevan a cabo como entre las que no lo hacen, es delicado porque se trata de un tema tabú. Muchas comunidades practicantes entienden que la ablación del clítoris dota a la familia de un mayor prestigio social y, aunque en ocasiones expresen desagrado, algunas sociedades que no lo llevan a cabo entienden que es un rito iniciático más.

**5. EL TREBALL D'ASSEMBLEA DE COOPERACIÓ
PER LA PAU A CASAMANCE**

**5. EL TRABAJO DE ASAMBLEA DE COOPERACIÓN
POR LA PAZ EN CASAMANCE**

5.1. QUÈ ÉS ASSEMBLEA DE COOPERACIÓ PER LA PAU?

Assemblea de Cooperació Per la Pau (ACPP) és una de les poques ONG espanyoles qualificades per l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional (AECI, màxima autoritat governamental en matèria de desenvolupament).

Aquesta ONG treballa des de 1991 per un desenvolupament més just i equitatiu, la promoció real dels drets humans en sentit ampli, la construcció d'organitzacions de la societat civil per al foment de la democràcia ciutadana i participativa, la potenciació de les dones com a motors reals del desenvolupament i l'educació per a la pau, el desenvolupament i la solidaritat. Aquests principis es posen en pràctica a diversos terrenys. En primer lloc, regeixen els projectes de cooperació amb organitzacions de països del Sud (a Palestina i Israel, Marroc, Tunísia, Mauritània, Senegal, Guinea Bissau, República Dominicana, Haití, Cuba, Hondures, Guatemala, El Salvador i Colòmbia). Això inclou la dotació d'equipaments i formació per a serveis socials bàsics (salut, educació, accés a l'aigua), la creació de cooperatives per a la millora de les activitats productives, els programes d'atenció sanitària a poblacions marginades, la reconstrucció d'infraestructures, el desenvolupament integral de comunitats rurals...

A més, Assemblea de Cooperació Per la Pau dur a terme projectes d'educació per al desenvolupament i la solidaritat a Espanya (a través de la xarxa d'Escoles Sense Racisme, composta per 158 centres públics d'Educació Primària i Secundària), Marroc (mitjançant els nostres projectes de coopera-

5.1. ¿QUÉ ES ASAMBLEA DE COOPERACIÓN POR LA PAZ?

Asamblea de Cooperación Por la Paz (ACPP) es una de las pocas ONG españolas calificadas por la Agencia Española de Cooperación Internacional (AECI, máxima autoridad gubernamental en materia de desarrollo).

Esta ONG trabaja desde 1991 por un desarrollo más justo y equitativo, la promoción real de los derechos humanos en sentido amplio, la construcción de organizaciones de la sociedad civil para el fomento de la democracia ciudadana y participativa, la potenciación de las mujeres como motores reales del desarrollo y la educación para la paz, el desarrollo y la solidaridad. Estos principios se ponen en práctica en varios terrenos. En primer lugar, rigen los proyectos de cooperación con organizaciones de países del Sur (en Palestina e Israel, Marruecos, Túnez, Mauritania, Senegal, Guinea Bissau, República Dominicana, Haití, Cuba, Honduras, Guatemala, El Salvador y Colombia). Esto incluye la dotación de equipamientos y formación para servicios sociales básicos (salud, educación, acceso al agua), la creación de cooperativas para la mejora de las actividades productivas, los programas de atención sanitaria a poblaciones marginadas, la reconstrucción de infraestructuras, el desarrollo integral de comunidades rurales...

Además, Asamblea de Cooperación Por la Paz lleva a cabo proyectos de educación para el desarrollo y la solidaridad en España (a través de la red de Escuelas Sin Racismo, compuesta por 158 centros públicos de

Educación Primaria y Secundaria, Marruecos (mediante nuestros proyectos de cooperación al desarrollo en el sector educativo y nuestros programas de intercambios entre escolares marroquíes y españoles) e Israel (en donde la exposición-taller de juegos Veo, Veo, que ACPD lleva implantando 13 años

ció al desenvolupament al sector educatiu i els nostres programes d'intercanvis entre escolars marroquins i espanyols) i Israel (on l'exposició taller de jocs Veo, Veo, que ACPD porta implantant 13 anys a Espanya per a alumnes de 10 a 16 anys, s'està començant a utilitzar en escoles per combatre els prejudicis i racisme davant els palestins). Finalment, els projectes de sensibilització d'aquesta ONG, que tenen lloc a Espanya, tracten de donar a conèixer la situació de poblacions als països del Sud a fi de combatre la ignorància o indiferència

en España para alumnos de 10 a 16 años, se está comenzando a utilizar en escuelas para combatir los prejuicios y racismo frente a los palestinos). Por último, los proyectos de sensibilización de esta ONG, que tienen lugar en España, tratan de dar a conocer la situación de poblaciones en los países del Sur con el fin de combatir la ignorancia o indiferencia que está detrás de la dificultad para construir una necesaria red de solidaridad para llevar el desarrollo a todos los habitantes del planeta.

que és darrere de la dificultat per construir una necessària xarxa de solidaritat per portar el desenvolupament a tots els habitants del planeta.

És en aquest context en el qual s'inscriuen els seus Cursos de Cooperació sobre el terreny, amb els quals des de fa deu anys ACPD pretén que els

assistents convisquin amb comunitats empobrides del Sud, amb què coneguin les seves condicions de vida, amb què entenguin per a què serveix el treball de cooperació al desenvolupament i amb què aprenguin com es realitza. Els participants passen tres o quatre setmanes a juliol i agost en aquestes destinacions: Palestina-Israel, Marroc, Tunísia, Senegal, República Dominicana, El Salvador-Guatemala i Hondures. En aquestes setmanes visiten diferents projectes d'Assemblea de Cooperació Per la Pau a la zona, es reuneixen amb les organitzacions del Sud amb què treballa aquesta ONG, coneixen les autoritats locals i internacionals que recolzen el treball en cooperació al desenvolupament i tenen classes teòriques en les quals aprenen els mètodes i eines de treball en cooperació. Una vegada tornin a Espanya, els participants duen a terme tasques de difusió de les seves vivències a través d'exposicions, xerrades, articles en premsa, edició de materials audiovisuals... La idea és que els participants en aquests cursos es converteixin en agents de sensibilització que difonguin la seva experiència i puguin ajudar a conscienciar la societat espanyola sobre les diferències Nord-Sud i la construcció d'un món més just.

5.2. ASSEMBLEA DE COOPERACIÓ PER LA PAU A OUSSOUYE

Assemblea de Cooperació Per la Pau treballa des de l'any 2000 a la zona de Casamance, des d'on ha expandit el seu treball a altres regions i altres països de l'Àfrica subsahariana (Ziguinchor, també en l'àrea senegalesa de Casamance, i Guinea Bissau, per ara). Miguel Ángel Blanco, coordina-

Es en este contexto en el que se inscriben sus Cursos de Cooperación sobre el terreno, con los que desde hace diez años ACPD pretende que los asistentes convivan con comunidades empobrecidas del Sur, conozcan sus condiciones de vida, entiendan para qué sirve el trabajo de cooperación al desarrollo y aprendan cómo se realiza. Los participantes pasan tres o cuatro semanas en julio y agosto en estos destinos: Palestina-Israel, Marruecos, Túnez, Senegal, República Dominicana, El Salvador-Guatemala y Honduras. En estas semanas visitan diferentes proyectos de Asamblea de Cooperación Por la Paz en la zona, se reúnen con las organizaciones del Sur con las que trabaja esta ONG, conocen a las autoridades locales e internacionales que apoyan el trabajo en cooperación al desarrollo y tienen clases teóricas en las que aprenden los métodos y herramientas de trabajo en cooperación. Una vez regresen a España, los participantes llevan a cabo labores de difusión de sus vivencias a través de exposiciones, charlas, artículos en prensa, edición de materiales audiovisuales... La idea es que los participantes en estos cursos se conviertan en agentes de sensibilización que difundan su experiencia y puedan ayudar a concienciar a la sociedad española acerca de las diferencias Norte-Sur y la construcción de un mundo más justo.

5.2. ASAMBLEA DE COOPERACIÓN POR LA PAZ EN OUSSOUYE

Asamblea de Cooperación Por la Paz trabaja desde el año 2000 en la zona de Casamance, desde donde ha expandido su trabajo a otras regio-

dor general, explica així la decisió de començar a treballar al Senegal: "Nosaltres sempre hem volgut treballar en zones on hi hagués un conflicte, perquè a través de la cooperació poguéssim aportar una aposta que fomentés el diàleg i la resolució d'un conflicte militar". Concretament, aquesta ONG va començar a treballar a la regió d'Oussouye i des de llavors ha posat en marxa 83 projectes de què s'han beneficiat directament unes 90.284 persones.

Els eixos que han centrat el treball d'ACPP a la zona són alguns:

- Millora de l'activitat productiva mitjançant la creació de cooperatives agrícoles, ramaderes i pesqueres tant de dones com mixtes.

- Millora de la situació sanitària, mitjançant la construcció, la reconstrucció, l'equipament i la formació de personal de centres mèdics, dispensaris i maternitats i la dotació d'ambulàncies i quads.

- Millora de la situació educativa, a través de la construcció i equipament de classes i escoles.

nes y otros países del África subsahariana (Ziguinchor, también en el área senegalesa de Casamance, y Guinea Bissau, por ahora). Miguel Ángel Blanco, coordinador general, explica así la decisión de comenzar a trabajar en Senegal: "Nosotros siempre hemos querido trabajar en zonas donde hubiera un conflicto, para que a través de la cooperación pudiéramos aportar una apuesta que fomentara el diálogo y la resolución de un conflicto militar". Concretamente, esta ONG comenzó a trabajar en la región de Oussouye y desde entonces ha puesto en marcha 83 proyectos de los que se han beneficiado directamente unas 90.284 personas.

Los ejes que han centrado el trabajo de ACPP en la zona son varios:

- *Mejora de la actividad productiva mediante la creación de cooperativas agrícolas, ganaderas y pesqueras tanto de mujeres como mixtas.*

- *Mejora de la situación sanitaria, mediante la construcción, la reconstrucción, el equipamiento y la formación*

de personal de centros médicos, dispensarios y maternidades y la dotación de ambulancias y quads.

- *Mejora de la situación educativa, a través de la construcción y equipamiento de clases y escuelas.*

- *Acceso al agua potable, con la construcción de pozos cerca de las*

- Accés a l'aigua potable, amb la construcció de pous a prop de les comunitats.
- Foment de la participació social i de les organitzacions socials.

En aquests set anys, la situació d'Oussouye ha canviat substancialment gràcies a la cooperació i hi ha contribuït l'activitat d'Assemblea de Cooperació Per la Pau. Joan Solà, coordinador d'Àfrica Occidental al terreny, explica que "s'ha notat a la zona que hi ha més gent que mou més diners gràcies al treball en projectes de cooperació. Hi ha més vida, més tendes. A més, han millorat les condicions de salut. Hi ha un dispensari a gairebé tots els pobles, la qual cosa ha reduït el paludisme [fet reconegut per l'Organització Mundial de la Salut]. Hem dotat de pous d'aigua potable gairebé tots els pobles i això ha reduït les malalties. Es pot dir sense cap dubte que hi ha hagut un progrés de

- comunidades.*
- Fomento de la participación social y de las organizaciones sociales.*

En estos siete años, la situación de Oussouye ha cambiado sustancialmente gracias a la cooperación y a ello ha contribuido la actividad de Asamblea de Cooperación Por la Paz. Joan Solà, coordinador de África Occidental en el terreno, cuenta que "se ha notado en la zona que hay más gente que mueve más dinero gracias al trabajo en proyectos de cooperación. Hay más vida, más tiendas. Además, han mejorado las condiciones de salud. Hay un dispensario en casi todos los pueblos, lo cual ha reducido el paludismo [hecho reconocido por la Organización Mundial de la Salud]. Hemos dotado de pozos de agua potable a casi todos los pueblos y esto ha reducido las enfermedades. Se puede decir sin lugar a dudas que ha habido un progreso de

salut important. En l'àmbit social hi ha més moviment, s'han creat possibilitats de treballar i s'observa per part dels habitants de la zona una tendència a quedar-se o tornar".

Miguel Ángel Blanco, coordinador d'Assemblea de Cooperació Per la Pau, assenyala que ara a Oussouye "hi ha centres de salut, serveis d'evacuació de malalts, hi ha maternitats, hem rehabilitat l'únic hospital existent, que abans no es podia anomenar hospital i que realitza un treball molt apreciat per la gent d'Oussouye. S'ha enfortit el teixit social de la zona d'una manera substancial: en zones on no hi havia res hi ha una xarxa de cooperatives, de grups de dones, d'associacions.

S'ha contribuït de manera important a la sobirania alimentària, és ara quan es comença a veure que part d'aquests projectes econòmics que hem realitzat de centres de provisió, d'horts comuns, de centres de transformació de productes, etc., estan donant fruits

salud importante. En el ámbito social hay más movimiento, se han creado posibilidades de trabajar y se observa por parte de los habitantes de la zona una tendencia a quedarse o regresar".

Miguel Ángel Blanco, coordinador de Asamblea de Cooperación Por la Paz, señala que ahora en Oussouye "hay centros de salud, servicios de evacuación de enfermos, hay maternidades, hemos rehabilitado el único hospital existente, que antes no se podía llamar hospital y que realiza un trabajo muy apreciado por la gente de Oussouye. Se ha fortalecido el tejido social de la zona de una manera sustancial: en zonas donde no había nada hay una red de cooperativas, de grupos de mujeres, de asociaciones.

Se ha contribuido de manera importante a la soberanía alimentaria, es ahora cuando se empieza a ver que parte de esos proyectos económicos que hemos realizado de centros de

econòmics. Crec que hi ha hagut un canvi fonamental en la situació de les dones, hi ha moltes dones organitzades entorn dels horts, als centres de producció agrícola, amb una puixança cada vegada major dins de la zona. Hem estat part d'aquest canvi”.

5.3. NOVES PERSPECTIVES A ZIGUINCHOR

El passat mes de novembre, Assemblea de Cooperació Per la Pau firmava amb l'AECI un conveni de quatre anys de durada per millorar les condicions productives, de salut, educació, seguretat alimentària, sanejament i accés a l'aigua i enfortiment del teixit social en el Departament de Ziguinchor. En aquesta actuació, l'eix central serien les dones. No obstant, Assemblea de Cooperació Per la Pau va ser convidada a presentar aquest acord en el marc del II Encuentre Espanya Àfrica “Dones per un Món Millor”, organitzat per la Vicepresidència del Govern. L'encarregada de presentar-lo, Xohana Bastida, va assenyalar que “aquest Conveni arriba a tots partint del motor de desenvolupament, les dones”.

Concretament, aquest Conveni beneficia directament a 32.010 habitants de les tres comunitats rurals en les quals s'està actuant, 20.843 d'ells dones. Tota la població del departament de Ziguinchor, 263.965 persones, es beneficiarà indirectament d'aquest acord, que preveu diverses actuacions: En el camp de la millora de la productivitat i del teixit econòmic, es planeja la creació d'11 cooperatives d'hortes per a dones, dues cooperatives mixtes, per a nois i noies, de cria d'aus, tres cooperatives ramaderes per a la cria i

acopio, de huertos comunales, de centros de transformación de productos, etc., están dando frutos económicos. Creo que ha habido un cambio fundamental en la situación de las mujeres, hay muchísimas mujeres organizadas en torno a los huertos, a los centros de producción agrícola, con una pujanza cada vez mayor dentro de la zona. Hemos sido parte de este cambio”.

5.3. NUEVAS PERSPECTIVAS EN ZIGUINCHOR

El pasado mes de noviembre, Asamblea de Cooperación Por la Paz firmaba con la AECI un convenio de cuatro años de duración para mejorar las condiciones productivas, de salud, educación, seguridad alimentaria, saneamiento y acceso al agua y fortalecimiento del tejido social en el Departamento de Ziguinchor. En esta actuación, el eje central serían las mujeres. No en vano, Asamblea de Cooperación Por la Paz fue invitada a presentar este acuerdo en el marco del II Encuentro España África “Mujeres por un Mundo Mejor”, organizado por la Vicepresidencia del Gobierno. La encargada de presentarlo, Xohana Bastida, señaló que “este Convenio alcanza a todos partiendo del motor de desarrollo, las mujeres”.

Concretamente, este Convenio beneficia directamente a 32.010 habitantes de las tres comunidades rurales en las que se está actuando, 20.843 de ellos mujeres. Toda la población del departamento de Ziguinchor, 263.965 personas, se beneficiará indirectamente de este acuerdo, que prevé varias actuaciones:

engreixament de porcs i una per a la cria i engreix d'ovelles, set cooperatives mixtes de pesca, amb dotació de piragües, la posada en marxa de cinc molins espellofadors d'arròs per a cooperatives de dones, la posada en marxa de tres unitats transformadores d'aliments i dos mercats locals. Això revertirà en una major i millor producció local, que suposarà la introducció als mercats locals productes variats i a millors preus.

A fi de garantir unes millors condicions sanitàries, el treball s'articula al voltant

En el campo de la mejora de la productividad y del tejido económico, se planea la creación de 11 cooperativas de huertas para mujeres, dos cooperativas mixtas, para chicos y chicas, de cría de aves, tres cooperativas ganaderas para la cría y engorde de cerdos y una para la cría y engorde de ovejas, siete cooperativas mixtas de pesca, con dotación de piraguas, la puesta en marcha de cinco molinos descascarilladores de arroz para cooperativas de mujeres, la puesta en marcha de tres unidades transforma-

de la construcció o rehabilitació i equipament de deu maternitats rurals, dues cases de salut i sis llocs de salut. A més, s'oferirà formació al personal sanitari i es dotarà a una comunitat rural d'una ambulància.

Per millorar l'educació, es construïran i equiparan classes, blocs administratius i biblioteques.

Tenint en compte que la salinització dels terrenys amenaça els arrossars,

doras de alimentos y dos mercados locales. Esto revertirá en una mayor y mejor producción local, que supondrá la introducción en los mercados locales productos variados y a mejores precios.

Con el fin de garantizar unas mejores condiciones sanitarias, el trabajo se articula en torno la construcción o rehabilitación y equipamiento de diez maternidades rurales, dos casas

ACPP pretén contribuir a la seguretat alimentària a través de la construcció de cinc dics antisal amb què es recuperarà terreny cultivable.

Referent a l'accés a l'aigua potable, aquest Conveni pretén facilitar-lo mitjançant la rehabilitació de dues prospeccions en profunditat, la prolongació del servei d'aigua potable en diversos pobles i la construcció de dos pous comunitaris. La millora del sanejament bàsic s'aconseguirà mitjançant la construcció de latrines en escoles i fosses sèptiques en les infraestructures sanitàries.

Finalment, aquest Conveni compta amb un eix fonamental, el del foment de la participació ciutadana. Per a això, ACPP preveu crear cooperatives, amb especial incidència en dones i joves. Per això, s'oferirà a aquests col·lectius formació en gestió tècnica, econòmica i associativa. A més, es crearan comitès

de salud y seis puestos de salud. Además, se ofrecerá formación al personal sanitario y se dotará a una comunidad rural de una ambulancia.

Para mejorar la educación, se construirán y equiparán clases, bloques administrativos y bibliotecas.

Teniendo en cuenta que la salinización de los terrenos amenaza los arrozales, ACPP pretende contribuir a la seguridad alimentaria a través de la construcción de cinco diques antisal con los que se recuperará terreno cultivable.

En cuanto al acceso al agua potable, este Convenio pretende facilitarlo mediante la rehabilitación de dos prospecciones en profundidad, la prolongación del servicio de agua potable en diversos pueblos y la construcción de dos pozos comunitarios. La mejora del saneamiento bási-

de gestió i beneficiaris formats per les comunitats rurals perquè s'apropiïn dels projectes. Per això mateix, es formaran grups encarregats de l'ús i manteniment de les infraestructures creades. La sensibilització de la societat serà un element molt important per aconseguir la participació social. En aquest eix, s'organitzaran campanyes sobre la importància de la salut pública i la participació social en aquesta, de l'escolarització, especialment la femenina, del bon ús de les infraestructures creades i, finalment, de l'adopció d'hàbits higiènic sanitaris.

5.4. LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN EL TREBALL D'ACPP AL SENEGAL

Asamblea de Cooperació Per la Pau posa en marxa en el seu treball amb les comunitats de Casamance l'enfocament de Gènere en Desenvolupament de diverses maneres:

Havent constatat que l'excessiva càrrega de treball impedeix a les dones la defensa dels seus interessos en les reunions de les seves comunitats, Asamblea de Cooperació Per la Pau ha apostat per avenços tecnològics que alleugereixin l'esmentada càrrega. Aquest és el cas de l'ús de molins espellofadros d'arròs, amb els que les dones s'estalvien almenys dues hores diàries de dur treball físic i poden dedicar el seu temps a altres assumptes, com l'assistència a les assemblees.

Gràcies a què en les assemblees la veu de la dona pot ser escoltada, les comunitats han avançat molt en matèria de salut, educació i formació o sensibilització sobre diversos temes.

A més, les dones són conscients que la seva posició en la societat dependrà en bona part de la seva capacitat pro-

co se logrará mediante la construcción de letrinas en escuelas y fosas sépticas en las infraestructuras sanitarias.

Por último, este Convenio cuenta con un eje fundamental, el del fomento de la participación ciudadana. Para ello, ACPP prevé crear cooperativas, con especial incidencia en mujeres y jóvenes. Por eso, se ofrecerá a estos colectivos formación en gestión técnica, económica y asociativa. Además, se crearán comités de gestión y beneficiarios formados por las comunidades rurales para que se adueñen de los proyectos. Por eso mismo, se formarán grupos encargados del uso y mantenimiento de las infraestructuras creadas. La sensibilización de la sociedad será un elemento muy importante para conseguir la participación social. En este eje, se organizarán campañas sobre la importancia de la salud pública y la participación social en ésta, de la escolarización, especialmente la femenina, del buen uso de las infraestructuras creadas y, por último, de la adopción de hábitos higiénico-sanitarios.

5.4. LA PERSPECTIVA DE GÉNERO EN EL TRABAJO DE ACPP EN SENEGAL

Asamblea de Cooperación Por la Paz pone en marcha en su trabajo con las comunidades de Casamance el enfoque de Género en Desarrollo de varias maneras:

Habiendo constatado que la excesiva carga de trabajo impide a las mujeres la defensa de sus intereses en las reuniones de sus comunidades, Asamblea de Cooperación Por la Paz ha apostado por avances tecnológi-

ductiva i organitzativa. Per això, un dels projectes de més èxit d'aquesta ONG a la zona és la creació de cooperatives d'horts de dones. Aquests horts permeten no solament millorar la seguretat alimentària de la població, sinó també destinar part de la producció en venda, per la qual cosa les dones aprenen a organitzar-se i per la qual cosa gestionen els seus propis ingressos i el seu propi treball. Precisament per a això, Assemblea de Cooperació Per la Pau aposta per la formació de dones en capacitats organitzatives i de gestió. Sens dubte, aquest és un camí com pocs per dotar les dones de l'autonomia, el poder i el reconeixement necessaris per millorar

cos que aligeren dicha carga. Éste es el caso del uso de molinos descascarilladores de arroz, con los que las mujeres se ahorran al menos dos horas diarias de duro trabajo físico y pueden dedicar su tiempo a otros asuntos, como la asistencia a las asambleas.

Gracias a que en las asambleas la voz de la mujer puede ser escuchada, las comunidades han avanzado mucho en materia de salud, educación y formación o sensibilización sobre diversos temas.

Además, las mujeres son conscientes de que su posición en la sociedad dependerá en buena parte de su capacidad

productiva y organizativa. Por eso, uno de los proyectos de más éxito de esta ONG en la zona es la creación de cooperativas de huertos de mujeres. Estos huertos permiten no sólo mejorar la seguridad alimentaria de la población, sino también destinar parte de la producción a la venta, por lo que las mujeres aprenden a organizarse y gestionar sus propios ingresos y su propio trabajo. Precisamente para esto, Asamblea de Cooperación Por la Paz apuesta por la formación de mujeres en capacidades organizativas y de gestión. Sin duda, éste es un camino como pocos para dotar a las mujeres de la autonomía, el poder y el reconocimiento necesarios para

no solament la seva situació en la societat sinó també les possibilitats de desenvolupament de les comunitats en les quals viuen, que han estat objecte d'una transformació radical en molt bona part pel protagonisme de les dones.

ACPP no solament aposta per dotar de nous rols i capacitacions les dones, sinó que pretén que els rols tradicionals es duguin a terme d'una manera més eficaç. Aquest és el cas no solament del procés d'espellofat de l'arròs, sinó també del rol de la matrona. Es tracta d'un treball tradicionalment assumit per les dones, que no comptaven amb formació ni mitjans adequats per exercir-la. Per això, Assemblea de Cooperació Per la Pau ha format aquestes matrones, ha equipat les maternitats i en aquests avenços ha

mejorar no sólo su situación en la sociedad sino también las posibilidades de desarrollo de las comunidades en las que viven, que han sido objeto de una transformación radical en muy buena parte por el protagonismo de las mujeres.

ACPP no sólo apuesta por dotar de nuevos roles y capacitaciones a las mujeres, sino que pretende que los roles tradicionales se lleven a cabo de una manera más eficaz. Éste es el caso no sólo del proceso de descascarillado del arroz, sino también del rol de la matrona. Se trata de un trabajo tradicionalmente asumido por las mujeres, que no contaban con formación ni medios adecuados para ejercerla. Por eso, Asamblea de Cooperación Por la Paz ha formado a estas matronas, ha equipado las

respectat aquesta parcel·la sagrada de la cultura diola en la que els homes tenen prohibit l'accés. En fer-se les dones responsables i gerents d'equipaments infraestructures de salut en totes les comunitats, s'ha modernitzat el rol de la dona per convertir-la en el motor de la prevenció, cura i sensibilització sobre temes de salut, la qual cosa al seu torn ha millorat la seva autonomia, la seva autoestima i la seva posició en la societat d'aquestes comunitats.

En el treball d'ACPP a la zona s'intenta donar resposta, amb les organitzacions locals amb què treballa l'ONG espanyola, a les necessitats i interessos estratègics de les dones, se les considera sempre les principals protagonistes del desenvolupament a la zona i no solament es pretén assolir la igualtat entre els gèneres sinó també transformar les relacions de poder que releguen la dona a l'àmbit privat.

maternidades y en estos avances ha respetado esta parcela sagrada de la cultura diola en la que los hombres tienen prohibido el acceso. Al hacerse las mujeres responsables y gerentes de equipadas infraestructuras de salud en todas las comunidades, se ha modernizado el rol de la mujer para convertirla en el motor de la prevención, cuidado y sensibilización sobre temas de salud, lo cual a su vez ha mejorado su autonomía, su autoestima y su posición en la sociedad de estas comunidades.

En el trabajo de ACPP en la zona se intenta dar respuesta, con las organizaciones locales con las que trabaja la ONG española, a las necesidades e intereses estratégicos de las mujeres, se las considera siempre las principales protagonistas del desarrollo en la zona y no sólo se pretende alcanzar la igualdad entre los géneros sino también transformar las relaciones de poder que relegan a la mujer al ámbito privado.

5. QUADERNS PUBLICATS
5. CUADERNOS PUBLICADOS

1. Timor: genocidi i esperança. (F. S'Oliver d'Estellenc)
2. Deute extern: la pobresa que ens enriqueix. (Paz con dignidad)
3. El món maputxe. (Carolina Manque)
4. 2000, Any de la Cultura de Pau i No-violència. (Arcadi Oliveres)
5. Anar de compres i canviar el món: comerç just, consum responsable. (S'Altra Senalla).
6. Experiències de cooperació. (Nou Sud, Veïns, STEI)
7. L'antiracisme en l'àmbit internacional: propòsits i realitats. (Joan Comas)
8. Burundi: mirant amb esperança el futur. (Veïns sense Fronteres)
9. Fòrum Social Mundial: un altre món és possible. (Francisco Vera)
10. Balcans, l'oblit còmplice. (Bòsnia Viva)
11. Situació a Colòmbia: una altra realitat. (CEPAC)
12. Veneçuela: de la tragèdia de Vargas a la inclusió social. Una experiència veneçolana de gestió associativa. (EFIP)
13. Contra la pena de mort. (Amnistia Internacional)
14. Salut reproductiva i cooperació per al desenvolupament. (Mallorca Solidària)
15. La lluita contra la sida a Àfrica. (Metges del Món)
16. El microcrèdit: a quines necessitats respon?. (F. Vicenç Ferrer)
17. La perspectiva de gènere a Àfrica. (Centre africà per les dones)
18. El conflicte del Sàhara Occidental. (Associació Poble Saharai)
19. Construir la pau: els conflictes oblidats i el nou conflicte global. (OIKOS)
20. Els camps de l'oblit. (Associació Catalana per la pau)
21. La mutilació genital femenina. (Direcció General de l'Oficina de Defensa dels Drets del Menor)

22. Accés a medicaments essencials: un dret per a totes les poblacions del món (Metges sense Fronteres)
23. Aproximació a la problemàtica dels infants, dels joves i de les “maras” en situació de risc a Nicaragua i al Salvador (Fundació Diagrama)
24. Globalització i migració: les dones musulmanes immigrants a Europa (Nadia Nair)
25. La situació de les maquiles a Centreamèrica (Fundació Pau i Solidaritat)
26. Perú: quan l'educació encara és esperança (Ensenyants Solidaris)
27. Indígenes (Survival Internacional)
28. Hondures: de la Serra de Tramuntana a la Serralada del Merendón” (Cruz Roja)
29. Objectius del mil·leni. Balenç 2005 (Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears)
30. Educació pel desenvolupament, una estratègia de cooperació imprescindible (Coordinadora de ONGD para el Desarrollo-España)
31. La discapacitat dins el projecte integral de la Fundación Vicente Ferrer (Anantapur)
32. El turisme com a eina de desenvolupament (Joan Miralles Plantalamor i Antònia Rosselló Campins)
33. La convocatòria de Cooperants. Testimonis i experiències (Direcció General de Cooperació)

